

A
BORSODI
TÁJHÁZ
KÖZLEMÉNYEI
27–28

Edelény, 2010

**A Borsodi Tájház
közleményei
27–28**

**A Borsodi Tájház
közleményei
27 – 28**

2010

A BORSODI TÁJHÁZ KÖZLEMÉNYEI 27–28

14. évfolyam 1–2. szám
2010

Szerkeszti:

HADOBÁS PÁL

Technikai munkatárs:

SLEZSÁK ZSOLT

A borítón:

Mazur József Szőlősgazda című alkotása a Császa szőlőhegyen.

A hátsó borítón:

Az 1933-ban felavatott edelényi országzászló.

© MKKM, Edelény

HU ISSN 1418 – 2211

Felelős kiadó: HADOBÁS PÁL, *a Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum igazgatója.*

Készült az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum számítógépes szövegszerkesztőjén 2010-ben.

Nyomdai munkák: K-B Aktív Kft. Gyorsnyomda és másolószolgálat,
Miskolc. Felelős vezető: Kása Béla.
www.konyvmuhely.hu

Újabb emlékhelyek Edelényben

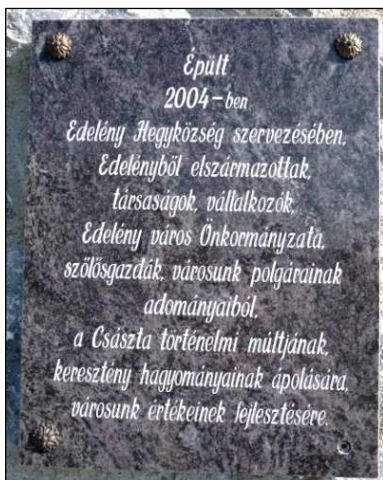
Az Edelényi Füzetek 32. köteteként jelent meg 2004 tavaszán az Emlékhelyek Edelényben című könyv, amely a városban található emléktáblákat, szobrokat, emlékműveket és a nevezetes emberek sír-emlékeit veszi számba. Az eltelt hat év során jelentősen gyarapodott ezen objektumok száma városunkban, melyeket az alábbi írásunkban ismertetünk. Az eltelt időszakban áthelyezésre került emlékműveket is közöljük.

1. Pánsípon játszó nő

A Koch Róbert Kórház főbejárata mellett lévő, Lux Alice (Gregersen Hugóné) szobrászművész által 1966 (?) -ban készített szobor a kórház 2003-as felújítása és bővítése során került jelenlegi helyére. Korábban az újonnan épült rész nyugati oldalán volt elhelyezve a kórház parkjában. (A szoborról és alkotójáról bővebben olvashatnak a következő könyvben: Hadobás Pál: Emlékhelyek Edelényben. Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum. Edelény, 2004. Edelényi Füzetek 32. 27-28. p.)

2. A császtai harangtorony építésének emléktáblája

A harangtorony avatására, a viszszerkerült harang újraszentelésére és az emléktábla leleplezésére 2004. október 29-én került sor. A fekete, cirádás emléktábla 35 x 45 cm.

Virág Tamás, a Hegyközség elnökének köszöntője után Molnár Oszkár polgármester, országgyűlési képviselő és Kiss Ferenc az APEH gazdasági igazgatója avatta fel a harangtoronyt. A visszakerült harangot Molnár Oszkár polgármester, országgyűlési képviselő és Paddány Alfonz né, Gröber József (Császtai egykori bérlője, a harang adományozója) unokája adta át a

szőlősgazdáknak. A harang újraszentelését Kovács László plébános, címzetes esperes végezte. A rendezvényen közreműködött a Gyermekek és Ifjúsági Fúvószenekar Kurucz András vezetésével, a Férfikórus (ezen a rendezvényen Kalocsai István vezényelt), Laki-Lukács László.

A harangtoronyt Viszoki Csaba tervezte. Építésében részt vett: Fazekas Miklós, Gazdik József, Borsodszér Kft., FEFA Kft., Mátrai Zoltán, Nagy Pál, Baffi István, MEFÉM Kft., Horváth József. Az építés szervezését Virág Tamás a hegyközség elnöke és Farkas László hegybíró végezte.

A harangtorony elkészítését több mint száz személy támogatta. Az emléktábla szövege:

**Épült
2004-ben
Edelény Hegyközség szervezésében,
Edelényből elszármazottak,
társaságok, vállalkozók,
Edelény Város Önkormányzata,
szőlősgazdák, városunk polgárainak
adományaiból,
a Császtai történelmi múltjának,
keresztény hagyományainak ápolására,
városunk értékeinek fejlesztésére.**

A harangtorony építés közben

Molnár Oszkár országgyűlési képviselő, polgármester leleplezi az emléktáblát

3. A Bocskai szabadságharc 400. évfordulójának emléktáblája

2004. november 28-án avatták az Edelény-borsodi református templom déli falán, a Borsodi Földvár Kulturális Alapítvány által elhelyezett 50 x 40 cm-es fekete, cirádás márványból készült emléktáblát.

A templomban 15 órakor kezdődő programon Szűcs Ferenc edelényi református lelkész hirdette

tett ígét, imát mondott Béres Miklós görög katolikus esperes, orgonán közreműködött Gass Emese.

Tölli László, a Hadtörténeti Múzeum fegyvertörténésze „*A hajdúk és fegyvereik*” címmel tartott előadást, majd Bárdosi Ilona, ének; Dsupin Pál, tárogató, duda, furulya és Molnár Miklós hegedű, zenés emlékműsora következett „*Magyarok pajzsa, igazság oszlopa*” címmel.

Az emléktáblát Molnár Oszkár polgármester és Bákai Imre alpolgármester leplezte le. Kovács László római katolikus esperes szentelte fel és áldotta meg, majd Bákai Imre Edelény-borsodi református lelkész mondott imát. Az emléktábla koszorúzásán Dsupin Pál tárogatón játszott.

A tábla szövege:

**A bocskai-szabadságharc
edelényi csatája
(1604. november 28.)
400. évfordulóján
a Básta által itt kivégzett
Németi Balázs
„vitéz hajdú vezér”
és az
elesett katonák
emlékére állította
a Borsodi Földvár Kulturális Alapítvány
2004.**

Az edelényi, pontosabban besenyői csata Bocskai hajdúi és a segítő török csapatok, valamint Básta császári hadvezér katonái között zajlott le 1604. november 28-án. Básta emberei az Isten hegyen, míg Bocskai ágyúí a mai „Szőke vár” (Gabriellánum) dombján, lovasai és gyalogosai pedig Borsod község keleti szélén foglaltak állást.

„Bocskai miután látta, hogy a császáriak előnyös védelmi állást foglaltak el, nem indított támadást ellenük, hanem látóközelben maradván igyekezett bekeríteni Básta seregét. A bekerítés megijesztette a császári vezért, mert mint írja „...már attól kellett tartanom, hogy vereséget kell majd szenvednem, mivelhogy nem tudtam megmozdulni, sem élelem keresésére menni; tekintetbe véve pedig a veszélyeket és veszteségeket, amelyek ebből következhetnek, elhatároztam magam a következő reggel, amely 28-án volt, hogy megtámadom az ellenség táborát...”

A csata a következőképpen zajlott le:

28-án hajnalban a sűrű köd leple alatt Básta észrevétlenül felállította seregét, s egy völgyön keresztül, amely a hajdúk felé vezetett, támadásra indult ellenük. Olyan észrevétlenül sikerült megközelíteni a hajdúkat, hogy azok „...se nem láttak, se nem hallottak...” semmit. A rajtaütés elején sikerült elfoglalni három tüzérségi löveget, és sikerült elválasztani egymástól a gyalogságot és a lovasságot. Két óráig tartó kemény küzdelem után Bocskai lovassága megkezdte a visszavonulást. A gyalogságból sokan elestek, úgyszintén a törökök közül is. Istvánffy szerint kb. 600 janicsár és más török katona esett el az ágyúk védelmében. A császáriak vesztesége Básta adatai szerint mindössze csak 40 katona volt, köztük gróf Salm Frigyes kapitány is.” (Részlet az Adatok az edelényi – besenyői csata történetéhez 1604-ben. Hadtörténelmi Közlemények. 1956. 2. sz. 152-154. p.)

4. Miklós Gyula és Lónyay Ferenc emléktáblája

A 2005. április 23-án, Edelényben (a L’Huillier-Coburg-kastélyban) megrendezett Bükki Borvidék borversenye alkalmával leplezték le az emléktáblát, melyet a Császa szőlőhegyi harangtorony délnyugati falán (a bejáratától jobbra) helyeztek el.

A 45 x 55 cm-es emléktábla szürke, cirádás márványból készült és az Edelényi Hegyközség készítette.

A tábla szövege:

IN MEMORIAM
A szőlő és a bor apostola
MIKLÓS GYULA
borászati kormánybiztos
/Edelény–Finke 1832-1894/
A filoxéra elleni harc fő szervezője a kecskeméti „Miklós-telep”
létrehozója, a szőlész-borász képzés mentora, a magyar konyakkipar
megteremtője
Tanítványa, utóda
Dr. Lónyay Ferenc
borászati kormánybiztos
/1861-1945/
nagyapja, édesapja Edelény Császa-szőlőhegyi birtokos
a magyar szőlőfelújítás, borkereskedelem fellendítője,
a közpincék létrehozója, az 1893. és 1908. évi európai szintű
magyar bortörvények megalkotója
A nagyformátumú, edelényi gyökerekkel rendelkező kortárs
szakemberek élévülhetetlen érdemeket szereztek hazánk szőlő és
borkultúrájának fellendítésében
Munkásságuk, elkötelezettségük legyen példa a ma emberének.
Az emléktáblát 2005. 04. 23-án a filoxéravész elleni küzdelem 130.
évfordulója alkalmából állíttatták

Bükki Borvidék
Hegyközségi Tanácsa

Edelény Hegyközség
Edelény Önkormányzata

5. II. Rákóczi Ferenc emléktáblája

Az Edelény-borsodi református templom déli falán helyezték el az 50 x 40 cm-es fekete, cirádás márvány emléktáblát 2005. augusztus 6-án a Rákóczi-szabadságharc 300. évfordulója alkalmából, a templomban rendezett emlékünnepe keretében.

Az emlékező istentiszteletet Bákai Imre borsodi református lelkész tartotta. Dr. Gyulai Éva, történész, a Miskolci Egyetem tanszékvezetője „*Borsod vármegye a Rákóczi-szabadságharcban*” címmel tartott előadást, majd zenés emlékműsorra került sor Écsi Gyöngyi (ének) és Kováts Marcell (tárogató, furulya) közreműködésével, „*Gyere velem pajtás!*” címmel. Az emléktáblát a Borsod Földvár Alapítvány állíttatta.

A tábla szövege:

...Szabadságtól lelkesített vallásos egyetértést

(Rákóczi)

A kurucok dicső küzdelmei

1703 – 1711

és vezérlő fejedelmünk, Edelény ura

II. RÁKÓCZI FERENC

1676 – 1735

emlékére

300 év múltán

Borsod Földvár Alapítvány

2005

Szegény magyarokat segítse az Isten!

6. Izsó Miklós mellszobra

A Városi Oktatási Központ Gimnáziumának (az avatás időpontjában Izsó Miklós Gimnázium és Szakképző Iskola) előkertjében (a főbejáratától balra) nyert elhelyezést Izsó Miklós szobrászművész mellszobra. Az Erdei Tamás és Váraljai László szerencs-ondi szobrászművészek által készített mű avatására 2005. szeptember 19-én került sor. Kardos Sándor igazgató köszöntője után Molnár

Oszkár polgármester és RNDr. Janka Fulinova, a szepsi (Szlovákia) Stefan Moyses Gimnázium igazgatónője (az edelényi gimnázium testvériskolája) nyitotta meg a rendezvénysorozatot. A szobrot Goda Gertrud a miskolci Herman Ottó Múzeum művészettörténésze avatta fel.

A szobor megkoszorúzása után a finkei szociális otthon parkjában elhelyezett Kossuth Lajos tiszteletére állított kopjafát koszorúzták meg, ahol Monok polgármestere Csordás Ferenc és Reznák Erzsébet a ceglédi Kossuth Múzeum igazgatója mondott beszédet.

A rendezvénysorozaton a gimnázium irodalmi színpada és ének-kara szerepelt Dudás Éva és Flaskó Attiláné vezetésével.

7. Kopjafa a Természet Védelmére

2006-ban, a Madarak és Fák Napján állította az Izsó Miklós Gimnázium és Szakképző Iskola (ma Városi Oktatási Központ Gimnázium és Szakképző Iskola) az előkertjében (a főbejáratától jobbra, az épületrész középtáján) a Görcsös Gábor készítette kopjafát. Avatóbeszédet Dobi László a középiskola tanára mondott.

A kopjafa leírása: 250 cm magas, 25 cm széles, hosszában kettévágott tölgyfa. Felső részén a Magyar Köztársaság állami címere, alatta hét sorban a következő felirat: *Ha kivágtál / minden fát és / megmérgeztél / minden folyót, / rá fogsz jönni, / hogy a fény / nem ehető.* Alatta Hold, Nap és Életfa motívum, majd a természetvédelem emblémája, végül *IMG* (Izsó Miklós Gimnázium) betűk és *Görcsös* felirat, a készítő vezetékneve.

8. Szőlősgazda szobra

Edelény Város Önkormányzata, az edelényi római katolikus és görög katolikus egyház, valamint az Edelény Hegyközség szervezésében a Császtai Szőlőhegyen első alkalommal megrendezett Császtai Búcsún avatták fel Mazur József fafaragó Szőlősgazda című szobrát 2006. szeptember 9-én.

A 250 cm magas tölgyfa szobor egy 155 x 155 x 45 cm-es rakacai kőből rakott talapzaton áll.

9. Lónyay László síremléke

Az első Császtai Búcsún helyezték át Lónyay László egykori császtai földbirtokos síremlékét a császtai harangtorony mellé Császtai elgazosodott régi temetőjéből, amely a harangtoronnyal szembeni domboldalon volt.

(Lónyay Lászlóról bővebben olvashatnak a következő könyvben: Hadobás Pál: Emlékhelyek Edelényben. Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum. Edelény, 2004. Edelényi Füzetek 32. 10-11. p.)

A sírelék a harangtorony mellett

10. Emlékmű az 1956-os forradalom és szabadságharc tiszteletére

A forradalom és szabadságharc 50. évfordulóján, 2006. október 23-án avatták fel, a korábbi Március 15-e Emlékpark (népszerű nevén Rózsalugas) helyén kialakított téren (ma Forradalmak tere). Az emlékmű kovácsoltvas elemét Fülöp Tibor kazincbarcikai kovács, népi iparművész készítette.

Az emlékművet Molnár Oszkár országgyűlési képviselő, Edelény polgármestere avatta fel. A szentelést Kovács László római katolikus esperes és Béres Miklós görög katolikus helynök végezte, imát mondott Báakai Imre Edelény-borsodi református lelkész. Az ünnepi műsorban az Izsó Miklós Gimnázium, Diákotthon és Szakképző Iskola diákjai szerepeltek. Dudás Éva és Flaskó Attiláné volt a felkészítő tanár. A rendezvényen közreműködött még a Kurucz András vezette Gyermekek és Ifjúsági Fúvószenekar.

Elhelyezést nyert az emlékművön egy 40 x 64 cm-es, sötét színű emléktábla is, amely az Edelényi Járási Munkástanács elítélt tagjainak állít emléket.

A tábla szövege:

**Dr. Hatvani Viktor
Tömöl Béla
Boskó Károly
Dr. Kovács Lajos
Tóth István
Nagy Fejeő János
Dr. Borsovai Lengyel Gyula
és a
kommunista diktatúra
minden Bódva-völgyi
áldozata emlékére**

**11. Emlékmű az 1848-49-es forradalom és szabadságharc,
gróf Batthyány Lajos az első felelős magyar kormány
mártír miniszterelnöke és az aradi tizenhárom vértanú
emlékére**

Az emlékmű a Forradalmak terén (az egykori Március 15-e Emlékpark helyén) került kialakításra. 2006. október 23-ra készült el. Az 1990. március 15-én, a Március 15-e Emlékparkban felavatott kopjafa kiegészült az aradi tizenhárom vértanú félkörben elhelyezett kőből rakott emlékoszlopával, az oszlopokon egy-egy vértanú neve szerepel. A kopjafa egy félköríves, kőből készült talapzaton nyert elhelyezést, a talapzaton gróf Batthyány Lajos neve szerepel. Az emlékmű külön avatására nem került sor.

12. Szent István király szobor

Államalapító királyunk szobrát Csirpák Viktória szobrászművész készítette és 2001. augusztus 20-án került sor az avatására a Borsodi Földváron.

2005-ben a szobor talapzatán lévő domborművet ellopták, ezért került áthelyezésre 2007-ben a Forradalmak terére. Az áthelyezés alkalmával a talapzat domborművét újraöntötték és visszahelyezték.

(A szoborról bővebben olvashatnak a következő könyvben: Hadobás Pál: Emlékhelyek Edelényben. Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum. Edelény, 2004. Edelényi Füzetek 32. 69-72. p.)

13. Golgota

A Császa Szőlőhegyen felépített Golgota avatására és felszentelésére a II. Császtai Búcsú alkalmával került sor, 2007. szeptember 8-án. Tervezők: Körtvély Sándor vezető tervező, építész és Körtvély Zoltán okleveles építészmérnök.

A rakacai kőből készült Golgota építését Edelény Hegyközség szervezte, együttműködve Edelény Város Önkormányzatával, az edelényi római katolikus és a görög katolikus egyházközséggel.

A Golgota falán három 52 x 112 cm-es, csúcsíves, fekete márvány emléktábla nyert elhelyezést.

A bal oldali tábla szövege:

**A KÁLVÁRIA ÉPÍTÉSÉNEK
KEZDEMÉNYEZŐJE, FŐ SZERVEZŐJE:
EDELÉNY HEGYKÖZSÉG ÉS VÁLASZTMÁNYA
ELNÖK: VIRÁG TAMÁS
HEGYBÍRÓ: FARKAS LÁSZLÓ**

TAGJAI:

BAKÓ GYULÁNÉ	BARNA MIKLÓS
JUHÁSZ JÓZSEF	TÓTH BÁLINT
KISS JÁNOS	VODILA ISTVÁN
KISS PÁL	PAPP TIBOR
PÁLINKÁS ANDRÁS	BARTA ISTVÁN
TURTÓCZKI ANDRÁS	TAKÁCS CSABA
VALLUS JÓZSEF	BÚDI LÁSZLÓ
VOZÁR LAJOS	BOKOR JÁNOS
VASZILY GYULA	TÓZSA SÁNDOR
RÉMIÁS LÁSZLÓ	DR. SÁNDOR DEZSŐ
ZABARI JÓZSEF	FODOR FERENC
BIALKÓ SIMON	LIPTÁK JÁNOS
LUKÁCS LÁSZLÓ	PAPP LÁSZLÓ
HAJDU DEZSŐ	SLEZSÁK LÁSZLÓ
GOMBKÖTŐ LÁSZLÓ	BAKÓ GYULA
RITÓ ISTVÁN	ALMÁSI TIBOR

A középső tábla szövege:

**ÉPÜLT 2007-BEN KÖZADAKOZÁSBÓL
A KERESZTÉNYSÉG ÉS KÖZÖSSÉGÜNK JAVÁRA.**

FŐ ADOMÁNYOZÓK:

KISS FERENC	
GÚR NÁNDOR ORSZÁGGYÜLÉSI KÉPVISELŐ	
MOLNÁR OSZKÁR POLGÁRMESTER	
DR. DAHER ZIAD	TÓBIÁS LÁSZLÓ
GERGELY ATTILA	TÓTH BÁLINT
JUHÁSZ JÓZSEF	VASZILY GYULA
NAGY RAGÁLYI TAMÁS	VATTAY BÉLA
SLEZSÁK LAJOS	VISZOKI CSABA
TAKÁCS CSABA	VIRÁG TAMÁS

**A KÁLVÁRIÁT TERVEZTE ADOMÁNYKÉNT:
KÖRTVÉLY SÁNDOR VEZETŐ TERVEZŐ ÉPÍTÉSZ
KÖRTVÉLY ZOLTÁN OKLEVELES ÉPÍTÉSZMÉRNÖK**

A jobb oldali tábla szövege:

**TÁMOGATTÁK KÖZÖSSÉGÜNK
TÖREKVÉSÉT:**

**RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ:
KOVÁCS LÁSZLÓ ESPERES**

**GÖRÖG KATOLIKUS EGYHÁZ:
BÉRES MIKLÓS HELYNÖK**
**EDELÉNY VÁROS ÖNKORMÁNYZATA:
MOLNÁR OSZKÁR POLGÁRMESTER**

**A KÁLVÁRIÁT KIVITELEZTE:
SLEZSÁK LÁSZLÓ ÉPÍTÉSI VÁLLALKOZÓ**

A Golgota szentelése

A középső tábla a Golgotán

A Golgota távlati képe

14. Kálvária

A Császta Szőlőhegyen felépített Kálvária avatására és felszentelésére a III. Császtai Búcsú alkalmával került sor, 2008. szeptember 6-án. A stációk rakacai kőből készültek. A 15. stáció egy hatalmas rakacai kőtömb, melybe Jézus Krisztus arcképét vésték. Egy-egy stációt családok adományából építettek, melyet 30 x 40-es, csúcsíves, fekete márványtáblán jelölnek. A szentelést dr. Seregély István egri érsek végezte.

Tervezők: Körtvély Sándor vezető tervező, építész és Körtvély Zoltán okleveles építészmérnök.

A Kálvária építését Edelény Hegyközség szervezte, együttműködve Edelény Város Önkormányzatával, az edelényi római katolikus és a görög katolikus egyházközséggel.

A Kálvária stációi

Egy stáció szemből

A XV. stáció Jézus domborművével

Összeállításunk végén meg kell említenünk a korábban hivatkozott, Emlékhelyek Edelényben című könyvből kimaradt alkotást. A **Sas és kígyó** című mű a szakorvosi rendelő (Deák Ferenc u. 6.) homlokzatán nyert elhelyezést 1961-ben az SZTK (szakorvosi rendelő) elkészültének évében. A vörösréz lemezből, domborítással készített alkotás Nyíró Gyula (Szeged, 1924. szept. 28. – Budapest, 2005. ápr. 23.) szobrászművész munkája.

Összeállította: Hadobás Pál

Béres Gyula

A tornai uradalom és Torna vármegye rövid történeti vázlata

A honfoglalást követően Árpád vezér a szerencsi pihenőhelyről, elküldte Böngér fiát Borsot a lengyelek földje felé, hogy a határszéleket a Magas-Tátraig megtekintse és megerősítse. Bors vezér pedig az egész területet meghódította „a Körösöktől a Zagyva folyóig, meg a Szepes erdőig.”¹

A honfoglalás idején Torna vármegye területén szláv és későavar népesség élt, melyek a 13-14. századra asszimilálódtak a letelepedő magyarsághoz.² A hely- és folyónevek megőrizték a szlávok nyomait.³ A honfoglalók, Bors vezér vezetésével a Szalonna – Perkupa között lévő szorosig jutottak.⁴ A későbbi Torna környéke megszállatlan, gepűn túli területként került a király tulajdonába.⁵ A tornai erdőispánság eleinte Borsodhoz tartozott.⁶

Az erdőuraldom kezdetben nagyobb volt a későbbi vármegyénél, mivel hozzá tartozott a Szepesség Hernád-völgyi része a Gömör-Szepesi és Jászó körüli erdők, az ún. „Feketeerdő”. Első ismert települései Torna és Jászó voltak. Az erdőispánság központja Torna volt, ahol a birtokot irányító jószágkormányzó lakott.⁷ A királyi udvarház a mai Tornagörgön volt. Ellátását a jászói uradalom, Szepesi, Poszpehfölde, valamint a Vasonca és a Szikszó patakok mellett lévő birtokok biztosították.⁸ A hagyomány ma is őrzi a település északi

---

¹vö.: Anonymus: Gesta hungarorum

²BORÓVI JÓZSEF: A mai rozsnyói egyházmegye területének középkori kialakulása. Rozsnyó, 1942. (továbbiakban: BORÓVI, 1942.) 24., 14. p.; JUHÁSZ ATTILA: A tornai plébánia története. Kassa, 2002. (továbbiakban: JUHÁSZ, 2002.) 10. p.

³BORÓVI, 2000. 13. p.

⁴BORÓVI, 2000. 19. p.; DÉNES GYÖRGY: A Bódvaszilasi-medence 700 éves története. Miskolc, 1983. (továbbiakban: DÉNES, 1983.) 26. p.

⁵DÉNES, 1983. 26. p. A megye déli határát Borsod váránál húzza meg: KARÁCSONYI JÁNOS: Hazánk Szent István korabeli határaitól. In: *Századok*, 1901. 1049. p. Munkájában hivatkozik: PUKY ANDOR: Adatok Torna vármegye XIII. századi kiterjedéséhez és a Tomory család történetéhez. In: *Történelmi Tár*, 1883. 209-216. p.

⁶GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Abaújvár-Csanád és Csongrád megye. Bp., 1966. (továbbiakban: GYÖRFFY, 1966.) 740. p.; KÁLNICZKY LÁSZLÓ: Magyarország „régii” földrajza. Miskolc, 1995. 69. p.

⁷GYÖRFFY, 1966. 45. p.

⁸GYÖRFFY, 1966. 45. p.

részen lévő Palota elnevezéssel. Más vélemény szerint az uradalom központja az 5 km-re fekvő Váradka földvéra lehetett, amelynek ma már csak hadászati, védelmi szerepet tulajdonítanak.⁹ Az uradalom területén királyi szolgálonépek éltek melyek feladatai a településnevekben maradtak fenn. (Hidvérgardó, Körtvélyes, Méhészke, Udvarnoki, Szádalmás, Kovácsi, Mile (szénégető boksa), Rudnok) Az erdőispánság területén a szabadok határőrizeti feladatot is elláttak.

A 12. században az erdőispánság északon a Szepességig a Gölnic-folyón túl, valamint délen a Bódva-völgy, Perkupa, Szalonna között lévő szorosig, nyugaton Pelsőc, Csetnek, keleten Jászó, Szepsi vidékéig terjedt.¹⁰ Első írásos említése 1198-ból való, mikor is azt Imre király eladományozta anyja hűgának, Aliz hercegnőnek, 100 háznép szolgáló családdal és még további négy faluval.¹¹ Az uradalom 1204-ig volt a hercegnő kezén, ugyanis ekkorra férjhez ment és a birtok visszaszállt a királyra.

A tornai főesperesség alapításának dátuma ismeretlen. Valószínű, hogy az esztergomi egyházmegye alapítása után egy későbbi időpontban hozták létre még a vármegyévé szerveződés előtt a 11-12. században.¹² A fennhatósága nagyobb területre terjedt ki, mint a későbbi vármegyének.¹³ Területére nemcsak az esztergomi de az egri püspök fennhatósága is kiterjedt néhány birtok erejéig mint a buzitai Szent Márton egyház tizede, melyről az egri káptalan 1279-ben lemondott a tornai plébánia javára.¹⁴ Területén 1171 előtt felépült a jászói premontrei prépostság.¹⁵ Mivel a főesperesség az esztergomi

---

⁹DÉNES GYÖRGY: A Bódva-völgy felső szakaszának Árpád-kori története a tatárjárásig. In: Tanulmányok a Bódva-völgye múltjából. Putnok, 1999. (Múzeumi Könyvtár 5.) 146.p. palánkvárat említ

¹⁰DÉNES, 1983. 27. p.; vö. JUHÁSZ, 2002. 10. p.

¹¹NYÁRY ALBERT: A modenai királyi levéltár magyar történelmi szempontból. Századok, 1868. 245.o., III. Ince pápa 1198. július 16-kán kelt brévéje melyben az említett pápa, a muszlimok elől Magyarországra menekülő Aliz antiochiai hercegnőnek az Imre király adományozta tornai uradalom birtoklására nézve pártfogását ígéri. Az adományozás 1196 – 1198 között történhetett. vö.: DÉNES, 1999. 144-145. p.

¹²SCHEMATISMUS VENERABILIS CLERI DIOECESIS ROSNAVIENSIS. Kassa, MDCCCXXXVIII. [1838] (továbbiakban: SR. 1838.) 83. p., DÉNES, 1983. 34. p.

¹³SZÁDECZKY LAJOS: Történeti értékeink iskolai értesítőkből. In: *Századok*, 1884. 722. p. A szerző „A Rosnyói kath. főgimnázium értesítője” 1832. évi 2. számában megjelent tanulmányra hivatkozik.

¹⁴GYÖRFFY, 1966. 73. p.

¹⁵Magyarország történeti kronológiája. I. köt. Bp., 1986. 116. p.

érsék fennhatósága alá tartozott, így a tornai uradalom tizede is őt illette.

Az 1260-as évektől kerület (disstrictus) és vármegyeként (comitatus) kezdik nevezni, uradalomként (praedium) 1272-ben említik utoljára. Ekkortól ugyanis egy oklevélben a tornai ispánt említik a terület uraként.¹⁶ Mint ispánság 1272-ben tűnik fel, ispánja és vára 1274-ben.¹⁷ IV. László király a Buzita és Csécs között fekvő Poszpehfeldét 1278-ban elcsatolta Tornától.¹⁸ A 13. századra tehát a vármegyévé szerveződés lezárult.¹⁹ Az uradalom kiépülésével az erdőispánság várispánsággá, majd később vármegyévé alakult. Magába olvasztotta a környező területeket, de Gömörben és Szepesben elveszítette az erdőket, továbbá a jászói uradalmat és az Abaujban lévő szórt birtokokat.²⁰ A birtokadományozások következtében 1320-ra a területe annyira lecsökkent, hogy az ország egyik legkisebb megyéje lett.²¹

A tatárjárás idején IV. Béla király a muhi csatát követően az őket üldöző tatárok elől a görgői udvarházba menekült és erőt gyűjtve innen indult útnak a dalmáciai Trauba. A monda szerint a Szádelői-völgy akkor keletkezett, mikor a királyt üldöző tatárok előtt szakadt be a fennsík, hogy azok el ne foghassák őt és kíséretét.²²

A pusztítások elől a nép a környező dombok és hegyek barlangjaiba és erdőségeibe menekült, így a pusztítás nem okozott nagyobb emberveszteséget a területen. IV. Béla egyik kedvelt tartózkodási helye volt az uradalom.²³ Legalább négyszer is megfordult a vidéken, amit királyi oklevelek is bizonyítanak.²⁴ 1243. június 5-én a király a tornai uradalom pelsőci és csetneki részét az Ákos nembéli Fülöp és Detre ispánoknak adományozta a tatárjárás során tanúsított hűségü-

---

¹⁶KÁLNICZKY,1995. 69. p

¹⁷GYÖRFFY,1966. 45. p.

¹⁸GYÖRFFY,1966.133. p.

¹⁹GYÖRFFY a vármegyévé szerveződést a 13 – 14. századra datálja. im.: 45. p.

²⁰GYÖRFFY,1966. 47. p.

²¹JUHÁSZ, 2002. 10. p.; BORÓVI, 2000. 12. p. BORÓVI szerint a vármegyévé szerveződés Tornában a 12. századra lezárult. KÁLNICZKY,69. p.

²²A torna megyei mondákat pregnánsan bemutatja: MAGYAR ZOLTÁN: Torna megyei népmondák. In.: Magyar Népköltészet Tára. Bp., 2001., Osiris, 841. p. + 16. p. képmelléklet

²³DÉNES,1999. 141. p.

²⁴DÉNES,1999. 146. p.

kért.²⁵ Ők lettek a későbbi Bebekek ősei. Szintén 1243-tól a jászói prépost, mint királyi megbízott működik Tornában.²⁶ 1249-ben Tekus ispán és testvérei megveszik a Szalonna környéki uradalmat.²⁷ 1255-ben a jászói uradalmat a jászói prépostságnak adományozta és az abaújvári ispán alá rendelte.²⁸ 1263-ban IV. Béla megváltotta az esztergomi érseket illető terménytizedet, készpénz lefizetése ellenében a tornagörgői udvarháza fenntartására.²⁹

1273 táján IV. Kun László király a tornai uradalmat és Szádvárt elcserélte a sárosi Tekus ispán fiaival a nógrádi Jenő váráért.³⁰ Így Torna vármegye fele egy nemzetségé lett. A család megkapta Szádvárt a tornai birtokok tartozékaival együtt. Ettől kezdve Szádvár lett a tornai uradalom központja és az ispán székhelye.³¹

Az 1332-1337 között Magyarországon működő pápai tizedszedők jegyzékében nincs pontosan megnevezve a tornai főesperesség. A jegyzék összeállítója olyan plébániákat jegyzett fel, amelyek a tornai, Miklós plébános vezetése alá tartoztak, melyeket Tornáról irányított.³² Így a plébános, mint vidéki (rurális) főesperes, helyben lakott és nem az esztergomi káptalanban.³³ A jegyzék 12 települést jegyez fel: Égerszög, Almás, Jászó, Görgő, Perkupa, Zsarnó, Szögliget, Dernő, Tornaújfalu, Tornaszentandrás, Torna, Szepsi. A főesperességhez tartozó Hidvégardó és Vendégi valószínűleg azért nem szerepel a tizedlajstromban, mert a király által kiváltságolt települé-

---

²⁵DÉNES,1999. 141. p.

²⁶GYÖRFFY,1966. 100. p.

²⁷DÉNES,1983. 43-46. p., DÉNES,1999. 142. p.

²⁸Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL.) DL (= Diplomatikai Levéltár.) MOL. DL. 16087 Az 1255-ben kiadott oklevél 1436 január 24-i átírata Zsigmond király által. GYÖRFFY,1966. 47. p.

²⁹DÉNES,1999. 140. p.; ZSOLDOS ATTILA: A királyné udvara az Árpád-korban. In: *Századok*, 2002. 293. p.

³⁰DÉNES,1983. 47.p.

³¹DÉNES,1983. 47-48., 64. p.

³²BORÓVI, 1942. 90. p.; vö. Monumenta Vaticana Hungariae. Magyarországi Vatikáni Okirattár. Rationes Collectorum Pontificorum in Hungaria. Pápai tized-szedők számadásai 1281–1375. I. köt. Szerk.: FRAKNÓI VILMOS – VÁRSZEGI ASZTRIK – ZOMBORI ISTVÁN. Bp., 2000. (METEM könyvek) 233. p.

³³BORÓVI, 1942. 92. p. Ez azt is jelzi, hogy nem volt tagja a káptalannak, mint esztergomi kanonok., SOLYMOSI LÁSZLÓ: Az esztergomi székeskáptalan középkor végi jegyzőkönyve. In: *Századok*, 2002. 365-389. p.

sek lévén tizedük a plébánián maradt.³⁴ Ezt támasztja alá, hogy 1263-ban IV. Béla elismerte az esztergomi érseknek azon jogát, hogy Torna és Vendégi tizede a plébánosokat illesse.³⁵

1340-ben Tekus ispán utódai megosztották egymás között a szalonnai és tornai ág birtokait.³⁶ Egy 1319-es oklevél alapján már létrejön Tornában a nemesi vármegye, mely említi a tornai szolgabírárt.³⁷ A Tekusok utódai engedélyt kaptak a tornai vár felépítésére I. (Nagy) Anjou Lajos királytól, 1357-ben.³⁸

Tornai János 1406-os halálával a tornai ág kihalt és a birtok viszszaszállt a királynak.³⁹ Tőle kapták meg a Bebek az észak-gömöri és nyugat-tornai részek megszerzése után az 1440-es években. 1409-ben Zsigmond király adómentességet nyújtott a tornai uradalomnak. Ezután adományozta Berencsi Sáfár Istvánnak és Ezdegei-Besnyő Pál horvát-szlavón bánnak.⁴⁰ Ezidőtájt kapott városi rangot Torna és lett a vármegye közigazgatási és törvénykezési központja, amit Mátyás király más kiváltságokkal együtt megerősített. Később Bebek Orsolyán keresztül, házasság révén a Szapolyaiakhoz került. 1476-ban Szapolyai Imre és felesége Bebek Orsolya vásárolta meg a birtokot.⁴¹

A 15. század közepén dúló huszita háborúk sem kímélték a vidéket. A területen garázdálkodó és Szepsit is birtokló husziták Jan Giskra vezetésével a tornai várat is elfoglalták.⁴² 1462-ben Giskra

---

³⁴MOL DL 16109. sz.; Kelt: 1354 június 28., Hidvégárdó és Bódvavendégi hospesfalvakként vannak megnevezve. vö.: ENGEL PÁL: Magyarország világi arcontológiája 1301 – 1457. Bp., 1996., História – MTA TTI, 419. p., DÉNES, 1983. 67. p. Később Vendégi Hidvégárdó filiája lett.

³⁵DÉNES, 1983. 30. p.

³⁶DÉNES, 1983. 46. p.

³⁷KÁLNICZKY, 1995. 69. p

³⁸MOL DL 16114 (kelt: Visegrád, 1357.02.05.) „Lajos király Thornai János fia: László miles, Egyed és János mesterek érdemei fejében, főleg pedig mivel atyjának, Károly királynak majd neki úgy békében mint háborúban hűségesen szolgáltak, hogy ellenségeik ellen magukat biztosabban megvédhessék, azt a kegyet adja, hogy bármely birtokukon, főleg Thoman kő- vagy favárat építhessenek.”

(Átírja Lajos király 1357. október 29.) Regesza

³⁹DÉNES, 1983. 80.p.

⁴⁰DÉNES, 1983. 82-83. p., Hazai oklevéltár 1234-1536/307. Kelt: 1410 május 25.

⁴¹KÁLNICZKY, 1995. 69. p

⁴²A huszita háborúkról lásd bővebben: Dr. TÓTH – SZABÓ PÁL: A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. Bp., 1917., Hornyánszky, Dr. TÓTH – SZABÓ PÁL: Giskra, különös tekintettel Abaujmegyére. Bp., 1904., Értekezések a történettudomány köréből XIX. 10., DÉNES, 1983. 89-90. p.

meghódolt Mátyásnak így a tornai uradalom visszakerült a Bebek-
hez. 1500-ban a vár és tartozékai elpusztultak.⁴³ 1530-ban ismét a
Bebekhez került Torna, mivel Bebek Ferenc, János királyt szolgál-
va próbálta megszerezni többek között Tornát is. 1555-ben Fülek
török kézre kerülését követően a rablások, fosztogatások miatt több
falu a Bódva bal partján elnéptelenedett (pl.: Hidvégradó)⁴⁴. A jobb-
parti települések többé-kevésbé Szádvár védelme miatt nem szenved-
tek olyan károkat, mint a bal partiak. Szádvár 1567-es császári ost-
romát követően a hősiessé várvédő Patóchy Zsófia – Bebek György
felesége – szabad elvonulását követően a tornai várba vonult és ott is
rendezkedett be a török fogságból hazatérő férjével.⁴⁵ Később
Erdélybe mentek, ahol Bebek György fiú utód nélkül meghalt és
ezzel férfiágon a család kihalt.

A 16. század második felében hol császári, hol pedig török csa-
patok sarcolták, fosztogatták. 1567-től a felső-magyarországi 27 vár-
megyét kormányzó Szepesi Kamara igazgatása alá került.⁴⁶ Egy
1571-es adat szerint Torna vármegye és az északi vármegyék (Po-
zsonytól-Szabolcsig) a Királyi Magyarországhoz tartoztak.⁴⁷

1567 után az uradalom ismét a királyra szállt, akitől az egykori
egri várkapitány Magóchy Gáspár vásárolta meg, és aki 1579-től a
vármegye főispánja lett. A családon belül öröklődött a birtok, míg
nem házasság révén Káthay Ferenc birtokába jutott. Ezek után perek
sora zajlott a vár és az uradalom birtoklásáért. 1604-ben Bocskai Ist-
ván foglalta el a várat. A Bocskai szabadságharcot lezáró bécsi békét
követően az 1606-os, „tizenötéves háborút” lezáró zsitvatoroki béke

---

⁴³MOL DL 102682 Kelt: 1500 szeptember 14. *Zápolyai János tudatja Torna vára tartozékaiban élő népeivel, hogy Torna oppidum (Torna m) az elmúlt napokban teljesen leégett, meghagyja egyben nekik, hogy Hymffy Imre Torna vár várnagya információja szerint mindazoknak a polgároknak és jobbágyoknak, akik a megégett helyeken új házakat akarnak építeni, az építője odaszállításában legyenek segítségére.* Regeszta

⁴⁴MOL Urbarium Conscriptio (UC) UC 65:85 (a), (c), (1576, 1577) „a török felégette a falut, a lakosság elmenekült és vonakodnak visszatérni – vámhely – vízimalom – csak tavaszi vetések vannak és kenderföldek”, „két magtár és plébánia kivételével az egész falut felégették a törökök”

⁴⁵Az eseményről részletes tanulmányban emlékezik meg: DÉTSCHY MIHÁLY: Szádvár. Perkupa-Miskolc, 2004., Galyasági Településszövetség Az ostrom 1567 január 6-án kezdődött. (DÉTSCHY. 2004. 9. p.) Patóchy Zsófia és kísérete 1567 január 14-én vonult át a tornai várba. (DÉNES. 1983. 98. p.)

⁴⁶KÁLNICZKY, 1995. 78. p

⁴⁷KÁLNICZKY, 1995. 80. p

alapján Torna vármegye 14 falujának kellett adót fizetnie a töröknek.⁴⁸ 1609-1635 között a hódolt porták száma 19-27 között változott, ez az összesnek mintegy a felét tette ki.⁴⁹ 1620-ban Bethlen Gábor, 1621-től II. Ferdinánd birtokolta. 1629-ben a vármegye szintén a királyi Magyarország részét képezte.⁵⁰ 1643-ban a vármegye I. Rákóczi Györgyé lett. 1644-45-ben pestis pusztított a vármegyében. 1648-ban pedig a török felégette miután befészkelte magát egy időre a várba. Újabb pereskedések után 1652-től a kincstár kezére került. 1663-ban br. Keglevich Miklós kapta meg II. Lipóttól a várat. 1666-ban ismét királyi birtok, de 1674-től Barakonyi Ferenc főispán tulajdona. 1675-ben a kurucoké. 1677-től ismét br. Keglevich Miklósé, aki 1678-tól a vármegye főispánja lett. Thököly Imre csapatai elfoglalták és a Felső-Magyarországi fejedelemség részét képezte, de 1679-ben a császáriaknak sikerült visszafoglalni.⁵¹ 1682-ben ismét kuruc kézre került. Thököly 1682. július 25-én bevonult a várba, amit később felad, de 1683-ban újra elfoglalt. Ekkor a várnak már csak a fele állt. Végül 1685-ben Schultz császári generális előtt megnyílnak a kapui. Lipót parancsára azonban a várat felrobbantották.⁵² (A megmaradt részekbe 1848-ban nemzetőröket szállásoltak el, de egy tűz miatt az ép részek is leégtek.)⁵³

A Rákóczi-szabadságharc alatt Rákóczi és Bercsényi csapatai 1703 őszén Tornán egyesültek. 1706 októberében itt tanácskozott Rákóczi, Bercsényi, Károlyi Sándor Kassa ostromáról. December 23-án Rozsnyóról indulva itt vonultak át a csapatok Kassa felé.⁵⁴

A fejedelem 1707-ben Rozsnyóra menet a tornai kastélyban szállt meg. 1711 januárjában rövid ellenállás után a császáriak el-

---

⁴⁸PÁZMÁNY PÉTER műveiből. In.: Élő könyvek. Bp., é.n. (Magyar klasszikusok 42.) VIII. A Magyarországi támadásoknak hamisan költött eredetének rövid velős meghamisítása. 185. p., Magyarország Történeti Kronológiája. II. kötet, 1526 – 1848., főszerk.: BENDA KÁLMÁN, In.: Magyarország Történeti Kronológiája a kezdetektől 1970 – ig Négy kötetben, Bp., 1989., Akadémia, 432. p.

⁴⁹BARÁTH TIBOR: A magyar állam adóügye. In.: *Századok*, 1930. 728-729. p.

⁵⁰KÁLNICZKY, 1995. 80. p

⁵¹KÁLNICZKY, 1995. 81. p

⁵²UC 101: 23, 1685 július 16., „Torna: vára lerombolva” (1753 január 16 – i hitelesített átirat) Megemlíti továbbá, hogy a majorsági halastó mellett lévő malmot lengyel katonák robbantották le.

⁵³KIRÁLY JÓZSEF – SZILASI ISTVÁN: Torna vármegye története. Bódvavendégi, 1968., (kézirat) (továbbiakban: KIRÁLY – SZILASI, 1968.)

⁵⁴KIRÁLY – SZILASI, 1968.

foglalták Tornát. Az 1710-es pestisjárványt követően az Esterházy család svábokat, lengyeleket, ruszinokat telepített a vidékre, de a vármegye nemzetiségi összetétele lényegesen nem változott. Sokan elmagyarosodtak és beolvadtak. 1722-ben újabb pestisjárvány pusztított a megyében. 1729-ben épült fel a mai megyeháza. 1752-ben postahivatala lett a városnak. Az 1767-es Urbárium miatt a vármegyei nemesség erősen tiltakozott az uralkodónál. A vármegyei közgyűlés megtárgyalta, de nem akarta végrehajtani a rendeletet. A II. József által elrendelt népszámlálás sértette a nemességet és a lakosságot, így azt csak katonai jelenléttel tudták megtartani, 1784. március 4-20. között. (területe: 10 km² lakossága: 14.262 fő) 1785 március 18-án II. József egyesítette Abaúj és Torna vármegyét először, de halála után ismét önállóak lettek. Az 1787-es népszámlálás eredményeként 17.900 fő élt a vármegye területén. Az 1790. március 19-i megyegyűlés kimondta, hogy tanácskozási nyelve a magyar és a jegyzőkönyvet is magyar nyelven kell vezetni.⁵⁵ A napóleoni háborúk miatt 1809-ben volt az utolsó nemesi felkelés a megyében. 1809. március 27-én érkezett Tornára Károly Ambrus főherceg, esztergomi érsek, hogy a 28-i megyegyűlésen buzdítsa a rendeket az insurrekcióra (nemesi felkelés). A rendek 216 felkelőt és 24 lovast ajánlottak meg, kiket májusra kellett felfegyverezni és összetoborozni. A lovasok hadnagya Aszalay Pál lett. A sereg kapitánya: Farkas Antal főhadnagy, Faigel Péter hadnagy, Csizera Antal, Bartók Ferenc őrmesterek, László Antal, Géczy Antal. A vármegyei insurgents (felkelő) sereg a br. Orczy Lőrinc ezredes vezette hevesi lovasezredbe lett besorozva.⁵⁶ 1810-ben kolera pusztított a vármegyében. Az 1825/1827-es országgyűlés megyei követe gr. Andrássy Géza volt. 1825. november 3-án, Széchenyi és Vay Ábrahám 8000 forintos felajánlása után, 10 000 forintot ajánlott fel vagyonaiból a későbbi Magyar Tudományos Akadémia felépítéséhez. A dernői vasgyára készítette a Lánchíd keresztartóit.⁵⁷ A szabadságharc idején Tornán is megalakult a

---

⁵⁵KIRÁLY – SZILASI, 1968.

⁵⁶Történelmi közlemények Abaúj – Torna vármegye és Kassa múltjából. Kassa, 1911. szeptember, II.: évf., 2. szám, 65-78. p., KIRÁLY – SZILASI, 1968.

⁵⁷Vasárnapi Ujság. Huszadik évf., 2. sz., Buda – Pest, 1873. január 12., 1-2. p.,

ZSÁMBOKI LÁSZLÓ: „Vérrel , vassal, értelemmel” Gróf Andrássy György (1797-1872) és az Andrássyak az ország fölemelkedéséért. Tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémia megalapításáról. Miskolc, 1997., MTA Miskolci Akadémiai Bizottság,

Nemzetőrség, melynek parancsnoka Újfalussy Papp János hidvégar-dói birtokos lett, majd őt követte, szeptember 22-től, Soupper János őrnagy, október 16-tól Nedetzky Károly őrnagy. A lovas nemzetőrök parancsnoka június 19-től, gr. Török Miklós őrnagy lett.⁵⁸

1848. december 31-én, Perczel Gábor tábornok csapatai Perku-pán majd január 1-én Tornán keresztül vonultak Kassa irányába. 1849. február 9-én, Schlick osztrák császári altábornagy vonult át a városon. A bírót, aki a kocsmában ült, azzal a kérdéssel rendelték magukhoz, hogy „Melyik út vezet Miskolc felé?” A bíró azt kér-dezte: „Miskolc felé? Alá is út, felé is út!” Az osztrákok nem ismer-ték e magyar szófordulatot, hiszen rossz vége is lehetett volna az „útbaigazításnak”.⁵⁹ 1849. február 13-án a Görgey Artúr vezette Feldunai hadtest balszárnya Színnél utolérte a 11-én üldözőbe vett Schlick-hadtestet és egy csatában le is győzte. Az osztrákok 60-70 lovast és mintegy 100 gyalogost veszítettek. Görgeynek saját beval-lása szerint ez a győzelem volt a Feldunai hadtest önálló parancsno-kaként az utolsó hadi sikere.⁶⁰ 1849. június 24-én az oroszok el-foglalták Kassát és Rüdiger tábornok vezetésével Tornán keresztül vonultak az ország belseje felé, magukkal hozva a kolerát.⁶¹

A vármegye 1848-ban Felső-Magyarország Tiszáninneri kerü-letéhez tartozott. Lélekszáma 29.083 fő volt, 1 mezőváros, Torna és 41 falu, 23 puszta tartozott hozzá, újoncait pedig a 34. Benczúr mag-yar gyalogezredbe sorozták be.⁶² A szabadságharc leverése után 1850-ben újra egyesítették Abaújjal, mely állapot 1860-ig tartott. Ekkor hét járása volt, a tornai, mislyei, szikszói, szepesi, abaújszán-tói, kassa-vidéki, kassa-városi.⁶³ Az 1867-es kiegyezést követően a vármegye ismét önálló lett. A júniusi koronázásra a vármegyei ban-dériumot Koós Pál péderi, Péli Gábor komjátói birtokosok és Waigl

---

B-A-Z Megyei Levéltár, Miskolci Egyetem Központi Könyvtár és Levéltár közös kiadványa, 91-116. p., 101. p., 104. p.

⁵⁸BONA GÁBOR: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49. Bp., 1987., Zrínyi, 366, 370, 372. p.

⁵⁹KIRÁLY – SZILASI, 1968.

⁶⁰GÖRGEY ARTHUR: Életem és működésem Magyarországon az 1848. és 1849. években. I-II. Bp., 1911., Franklin – Társulat, I. kötet, 21. fejezet, 184. p.

⁶¹KIRÁLY – SZILASI, 1968., Dernőn a temetőben található az elesett magyar honvédek öntvény síremléke

⁶²KÁLNICZKY, 1995. 88-89. p.

⁶³KÁLNICZKY, 1995. 97-98. p.

Gyula vezették. 1869-ben lett távíró Tornán.⁶⁴ Az 1869-es népszámlálás adatai alapján: 23.176 fő élt a vármegyében, melyből 22.062 fő magyar és 189 német, 60 tót, 862 orosz, 3 egyéb volt. Vallási megoszlása: 11.687 római katolikus, 1062 görög katolikus, 9249 református, 222 evangélikus, 926 zsidó, 7 más keresztény, 23 egyéb nem keresztény.⁶⁵ Tornán 1469 fő élt, de egyes becslések szerint több mint 2000 fő. Az 1873-as adatok alapján Torna megye lakossága 22.176 fő, két járása volt az alsó (Bódvaszilás) és a felső (Hidvégar-dó).⁶⁶ A törvényszék 1877-ben megszűnt. Az utolsó halálos ítéletet 1868-ban hozták, mikor is egy apagyilkost, Prinyes János tornai lakost a bódvavendégi hegy orránál felállított akasztófán végezték ki.⁶⁷

A 19. század végén az országgyűlés egyesítette Abaúj és Torna vármegyéket. Abaúj területe 2872,71 km², 166.666 fővel, Tornáé 618,04 km², 23.176 fővel került összevonásra, Kassa központtal. Az új megyének hat járása lett, csereháti (Szepesi), füzéri (Kassa), Hernádsadány, (Zsujta), gönci (Abaújszántó, Gönc), kassai (Kassa, Hidasnémeti), szikszói (Szikszó, Léh), a vármegye községeiből pedig létrehozták hetedikként a tornai járást.⁶⁸ Az egykori vármegyéből, Dernő, Hárskút, Kovácsvágás, Lucska, Barka, Borzova, Szilice községeket Gömör és Kishont vármegyéhez csatolták.⁶⁹ Az új egyesített vármegyéhez 1881-ben Szepesből, Stósz, Sárosból pedig Tihanyt (Abaújti hanyt) csatolták, de ugyanakkor kilenc települést Abaújából, Zemplénhez csatoltak át.⁷⁰ 1884-ben került Borsodtól, Abaúj-Tornához Tornaszentjakab község, de Zemplénhez újabb három település került át (Erdőhorváti, Komlóska, Regéczi-három-hutta) az újraegyesült vármegyéktől.⁷¹ Innentől kezdve a vármegye változatlan formában működött tovább az első világháború végéig.⁷²

---

⁶⁴KIRÁLY – SZILASI, 1968.

⁶⁵Az 1869-es népszámlálás vallási adatai. Bp., 2005., TLA Teleki László Intézet, KSH Népszámlálás, KSH Levéltár. Összeállította: Sebők László, 211.p.

⁶⁶KÁLNICZKY, 1995. 108.p.

⁶⁷KIRÁLY – SZILASI, 1968.

⁶⁸1881. évi 63-64. tc., 1884. évi 7.tc., 1886. évi 21. tc., B-A-Z megye történeti helységnévtára 1870 – 1983. (továbbiakban: THn) Miskolc, 1983., B-A-Z Megyei Levéltár, In.: B-A-Z megyei levéltári füzetek 16-18., VIII. p.

⁶⁹THn. VIII., X. p.

⁷⁰THn. VIII. p.

⁷¹THn. VIII. p.

⁷²KÁLNICZKY. 106. p., (1890. 25. tc.)

A 19. század utolsó éveiben megindult kivándorlás miatt 44 ezer ember hagyta el a vármegyét, 1899-1913 között.⁷³ Az 1896-ban létrehozott Bódva-völgyi vasútvonal a gazdasági élet vérkeringésébe próbálta bekapcsolni a vidéket, azonban ez sem tudta megszüntetni a kivándorlást.⁷⁴

Az I. világháborút követően, 1918. december 29-én a csehszlovák csapatok megszállták Kassát, majd a vármegye északi részét is, ahol birtokba vették a középületeket és hivatalokat, valamint új közigazgatást vezettek be.⁷⁵ A vármegye két részre szakadt 158.077 főből 75.201 (47,57%) került csehszlovák, 82.876 fő (52,43%) került magyar közigazgatás alá. Kassa lélekszámával együtt, 119.412 fő (75,54%) került csehszlovák közigazgatás alá. A megye tisztviselőinek azon részét, akik nem működtek együtt a megszállókkal kiutasították. Így érkeztek meg 1919. március 19-én Szikszóra a kiutasított megyei hivatalnokok. Az 1919. június 13-án, a Clemanceau-jegyzéket követően a magyar haderő július 4-ig, a csehszlovák július 6-ig vonult vissza az általuk elfoglalt területekről. Az első határ vonal hossza 829 km volt és kilenc megye teljesen, nyolc pedig részben – köztük Abaúj-Torna – került át az új csehszlovák államhoz.⁷⁶

A trianoni béke következtében a vármegye 3223 km² területéből, 1551 km²-t (48,12%) csatoltak el. A magyar területű Abaúj vármegye új székhelye Szikszó lett és öt járásra oszlott, abaújszántóira, bódvaszilasira, encsire, göncire és szikszóira.⁷⁷ Az új csehszlovák hatalom 1922. október 26-án átszervezte a vármegyét Kassa székhellyel és a hat megye egyike lett. 1928. július 1-vel a pozsonyi tartományi hivatal igazgatása alá került. Magyarországon 1923-ban, 25 új közigazgatási egységet szerveztek.⁷⁸ A magyar részen 1924-ben a járási szolgabírói kirendeltség Füüzerradványban majd Pálházán működött. E kirendeltséget 1928-tól hegyközi szolgabírói kirendeltségnek, a bódvaszilasi járást pedig az 1921 előtt használatos, tornai járásnak kezdték nevezni. Ez az állapot 1938. november 2-ig az első

---

⁷³DÉNES,1983. 124. p.

⁷⁴DÉNES,1983. 124. p.

⁷⁵Abaúj – Tornavármegye panaszirata a határmegállapító bizottsághoz. Szikszó, 1921., Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája. 18-24. p.

⁷⁶KÁLNICZKY. 120. p.,

⁷⁷THn. IX. p., KÁLNICZKY. 121. p.,

⁷⁸Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Bp., 2001., Osiris, 233. p.

bécsi döntésig tartott, mikor is 1162 km² (36,05%) és 67.960 (42,99%) fő került vissza. Kassa városával (93 km², 58.090 fő) összesen, 1255 km² (38,9%) csatoltak vissza 126.050 (79,7%) fővel. A visszatért területekkel újraegyesített vármegye központja Kassa lett hat járással, így az abaújszántóiival, cserehátiival, gönciivel, kassaiival, szikszóiival és a tornaival.⁷⁹ 1939. március 6-án a csehszlovák-magyar határmegállapító bizottság a lakosság kérését figyelembe véve, 1939. április 4-től Magyarországhoz csatolta, Ájfalucska, Aranyida, Jászó, Jászómindszent, Rudnok községeket.⁸⁰ 1939-1944 között a vármegye hat járásra oszlott: abaújszántói, csereháti (korábban encsi járás), gönci (Hernádsadány központtal, 1920 előtt füzéri járás volt), kassai, szikszói, tornai, amely 1920-1938 között bódvaszilasi járásként volt ismert.⁸¹

A második világháború alatt, 1945. január 20-án visszaállt a trianoni határ a magyarok egy részét pedig kitelepítették. Magyarországon újra Szikszó központtal, Abaúj vármegye néven szervezték újjá a közigazgatást, öt járással, abaújszántóiival (Szikszó), bódvaszilasiival, encsiivel, gönci-pálházaival és a szikszóiival.⁸² Ez a helyzet állt fenn 1947. február 10-én a világháborút lezáró párizsi béke idején is.⁸³ 1949-ben a Minisztertanács, 4343/1949. sz. rendeletével létrehozta Borsod-Abaúj-Zemplén megyét, és a rendelet 1950. január 1-i életbelépésével a történelmi Torna és Abaúj-Torna vármegye története lezárult.⁸⁴

---

⁷⁹THn. IX. p.

⁸⁰Magyar Katolikus Lexikon I. k., Bp., 1993., SzIT., 8-9. p.

⁸¹THn. IX. p.

⁸²KÁLNICZKY. 123-124. p.,

⁸³KÁLNICZKY. 124. p.,

⁸⁴THn. XII. p., KÁLNICZKY. 126. p.,

Béres Gyula

A tornai főesperesség története, 1273 – 1945.¹

Az I. (Szent) István király által alapított esztergomi érsekség² a Szentszék jóváhagyásával, megkapta azt a jogot, hogy felette álljon az ország összes püspökségének. Az egyházmegye területe a Duna vonalától északra eső vármegyéket foglalta magába (Pozsony, Nyitra, Trencsén, Árva, Turóc, Liptó, Zólyom, Bars, Hont, Szepes, Gömör, Kishont, Nógrád, Torna, Komárom.) Joghatósága alá kezdetben három püspökség tartozott: a veszprémi, kalocsai és az egri,³ később a győri, pécsi, váci, nyitrai, milkói és a görög katolikus munkácsi.

Kezdetben Esztergom, Komárom, Bars, Hont, Pozsony, Szepes vára és birtokaik, valamint a Tornában, Gömörben, Nógrádban lévő királyi birtokokra terjedt ki az érsek fennhatósága.⁴ A lakatlan területek benépesülésével az egyházmegye határai fokozatosan nőttek, illetve módosultak. A pozsonyi, szepesi, sasvári főesperességek a határvédelem szempontjából is fontos szerepet játszottak. Az ország más területeire is kiterjedt az érsek joghatósága,⁵ ezek voltak az exempt plébániák. Az egyházmegye tizenkét főesperességre volt felosztva: székesegyházi (esztergomi), pozsonyi, komáromi, nyitrai, barsi, zólyomi, sasvári, honti, nógrádi, gömöri, tornai és szepesi.

---

¹ Megjelent: Egyháztörténeti Szemle. 2009. X. évf. 1., 2009. X. évf. 4. számában

A tornai főesperesek 1273 – 1776 (32-64.p.), A tornai főesperesek 1776 – 1945 (20-34.p.) címen. (www.egyhtortszemle.hu) Jelen munka e két közlemény kortörténeti bevezetőjének szerkesztett változata az adattárak nélkül.

² Az államalapító. Szerk.: KRISTÓ GYULA. Bp., 1988. 174. p. Az esztergomi sorrendben a második (1001) a veszprémi püspökség után.

³ KOVÁCS BÉLA: Az egri egyházmegye története 1596-ig. Eger, 1987. (továbbiakban: KOVÁCS, 1987.) 25. p.; vö. BORÓVI JÓZSEF: Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása. Bp., 2000. (METEM könyvek) (továbbiakban: BORÓVI, 2000.) 11-22. p.

⁴ Esztergomi Főegyházmegye, I-IV. köt. Szerk: HEGEDŰS ANDRÁS – TÓTH KRISZTINA. Esztergom, 2000. (Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 9.) (továbbiakban: EF, 2000.) I. 13. p.

⁵ KOVÁCS, 1987. 25. p.; Országos Katolikus Névtár, 2000. Magyar Katolikus Almanach, 2000. Szerk.: MIG BALÁZS – PASKAI LÁSZLÓ. Bp., 2000. (továbbiakban: Almanach, 2000.) 18. p.; BORÓVI, 2000. 107. p.

Ezekhez kapcsolódott még a szebeni prépostság brassói dékánása és az exempt plébániák.⁶

A főesperesek feladata a helyi szintű egyházkormányzás, igazságszolgáltatás és a plébánosok ellenőrzése volt. Javadalmazásukról az egyházmegye úgy gondoskodott, hogy a 12. századtól a káptalan tagjai lettek, valamint megkapták a plébániára befizetett járandóságok egy részét.⁷

1776-ban Mária Terézia egyházmegyereformja következtében három püspökséget – beszercebányai, rozsnói, szepesi – hasított ki az érsekségből, melyek suffraganeusként továbbra is megmaradtak az esztergomi érsek lelki fennhatósága alatt.⁸

Az esztergomi székeskáptalan

A székeskáptalan tagjai rangsorban követték egymást. Elsőként a négy oszlopos kanonok (dignitariusok): nagyprépost (praepositus maior, mivel volt más prépost is a káptalanban), olvasókanonok (lector, helyettese a sublector), éneklőkanonok (cantor, helyettese a succentor), őrkanonok (custos, helyettese az alőrkanonok, succustos). Őket a káptalantól kapott ellátmány (praebenda) miatt prebendáriusoknak is nevezték.

Esztergomban három társaskáptalan alakult, a Szent István protomártírról nevezett, a Szent György tiszteletére, illetve Beckett Szent Tamásnak szentelt prépostság. A három prépost főszékesegyházi kanonok volt és rangsorban a négy oszlopos kanonokot követte. A szentgyörgyi préposti cím a 13. század végétől összekapcsolódott a főszékesegyházi főesperesi tisztséggel. A három prépostot a többi főesperes követte beiktatási sorrendben. Kilenc főesperes volt esztergomi kanonok és a káptalan tagja. Végezetül az egyszerű kanonokok következtek beiktatásuk sorrendjében. A káptalan létszáma a középkor végére a 38-42 fő változó létszámról 39-re stabilizálódott.

---

⁶ KÁLNICZKY LÁSZLÓ: Magyarország régi földrajza. Miskolc, 1995. (továbbiakban: KÁLNICZKY, 1995.) 143., 179. p.; EF, 2000. IV. Térképek: Az Esztergomi Főegyházmegye exempt plébániái, 1776. Készítette: ZENTAI LÁSZLÓ.

⁷ EF, 2000. I. 15. p.

⁸ Almanach, 2000. 18. p.

A tornai főesperes, valamint a pozsonyi és szepesi prépost –, akik főesperesi jogkörrel kormányozták a körzetüket – nem voltak a káptalan tagjai. A tornai főesperes nem a központban, Esztergomban lakott, hanem plébánosként a kerületben, mint vidéki (rurális) főesperes.⁹ Általában a tornai plébános látta el ezt a feladatot, de van példa arra, hogy más település plébánosa is betöltötte ezt a tisztséget, például Hidvégdárdón, Szőlősárdón, Égerszögön. A középkorban a főesperesek között szerepelt a tornai is, de a kanonokok között nem. A 16. századtól már esztergomi kanonokokat neveztek ki a tisztségre.

A tornai főesperesség

A honfoglalás idején Torna vármegye területén szláv és későavar népesség élt, melyek a 13-14. századra asszimilálódtak a letelepedő magyarsághoz.¹⁰ A hely- és folyónevek megőrizték a szlávok nyomait.¹¹ A honfoglalók, Bors vezér vezetésével a Szalonna–Perkupa között lévő szorosig jutottak.¹² A későbbi Torna környéke megszállatlan, gyepon túli területként került a király tulajdonába.¹³ A tornai erdőispánság eleinte Borsodhoz tartozott.¹⁴ A 12. században az erdőispánság északon a Szepességig a Gölnic-folyón túl, valamint délen a Bódva-völgy, Perkupa, Szalonna között lévő szorosig, nyugaton Pelsóc, Csetnek, keleten Jászó, Szepsi vidékéig terjedt.¹⁵ Területe

---

⁹ A témával kapcsolatban részletes ismertetést nyújt bevezetésében: KOLLÁNYI FERENC: Esztergomi kanonokok, 1100-1900. Esztergom, 1900. (továbbiakban: KOLLÁNYI, 1900.); ill. SOLYMOSI LÁSZLÓ: Az esztergomi székeskáptalan középkor végi jegyzőkönyve. In: *Századok*, 2002. 365-389. p. (továbbiakban: SOLYMOSI, 2002.)

¹⁰ BOROVI JÓZSEF: A mai rozsnyói egyházmegye területének középkori kialakulása. Rózsnyó, 1942. (továbbiakban: BOROVI, 1942.) 24., 14. p.; JUHÁSZ ATTILA: A tornai plébánia története. Kassa, 2002. (továbbiakban: JUHÁSZ, 2002.) 10. p.

¹¹ BOROVI, 2000. 13. p.

¹² BOROVI, 2000. 19. p.; DÉNES GYÖRGY: A Bódvaszilasi-medence 700 éves története. Miskolc, 1983. (továbbiakban: DÉNES, 1983.) 26. p.

¹³ DÉNES, 1983. 26. p. A megye déli határát Borsod váránál húzza meg: KARÁCSONYI JÁNOS: Hazánk Szent István korabeli hatáiról. In: *Századok*, 1901. 1049. p. Munkájában hivatkozik: PUKY ANDOR: Adatok Torna vármegye XIII. századi kiterjedéséhez és a Tomory család történetéhez. In: *Történelmi Tár*, 1883. 209-216. p.

¹⁴ GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Abaujvár-Csanád és Csongrád megye. Bp., 1966. (továbbiakban: GYÖRFFY, 1966.) 740. p.; KÁLNICZKY, 1995. 69. p.

¹⁵ DÉNES, 1983. 27. p.; vö. JUHÁSZ, 2002. 10. p.

1320-ra, a megyévé válásig a birtokadományozások miatt lecsökkent.¹⁶

A tornai főesperesség alapításának dátuma ismeretlen. Valószínű, hogy az esztergomi egyházmegye alapítása után egy későbbi időpontban hozták létre, még a vármegyévé szerveződés előtt a 11-12. században.¹⁷ A fennhatósága nagyobb területre terjedt ki, mint a későbbi vármegyének.¹⁸ Területére nemcsak az esztergomi, de az egri püspök fennhatósága is kiterjedt néhány birtok erejéig. A főesperességhez 18 plébánia tartozott melyek fíliáikkal együtt a következők voltak: 1. Szádalmás – Jablonca, Körtvélyes, Tornagörgő. 2. Tornabarakony. 3. Barka – Lucska. 4. Ájfalucska. 5. Hárskút – Dernő, Kovácsvágás. 6. Hidvégardó – Bódvavendégi, Tornaújfalu, Zsarnó. 7. Tornahorváti. 8. Bódvaszilás – Bódvarákó, Derenk, Szögliget, Tornaszentandrás. 9. Torna – Áj, Méhész, Szádelő, Szádudvarnok. 10. Szőlősdárdó – Teresztenye, Tornakápolna. 11. Égerszög. 12. Jósvafő. 13. Komjáti. 14. Szilice – Szádvárborsa. 15. Szin. 16. Szinpetri. 17. Tornanádaska. 18. Perkupa – Varbóc.¹⁹ Területén 1171 előtt felépült a jászói premontrei prépostság.²⁰ Mivel a főesperesség az esztergomi érsek fennhatósága alá tartozott, így a tornai uradalom tizede is őt illette. 1263-ban IV. Béla megváltotta az érseket illető termény tizedet, készpénz lefizetése ellenében a tornagörgői udvarháza fenntartására.²¹

Az 1332-1337 között Magyarországon működő pápai tizedszedők jegyzékében nincs pontosan megnevezve a tornai főesperesség. A jegyzék összeállítója olyan plébániákat jegyzett fel, amelyek a tornai, Miklós plébános vezetése alá tartoztak, melyeket Tornáról ír-

---

¹⁶ JUHÁSZ, 2002. 10. p.; BORÓVI, 2000. 12. p. Utóbbi szerint a vármegyévé szerveződés Tornában a 12. századra lezárult.

¹⁷ Schematismus Venerabilis Cleri Diocesis Rosnaviensis. Kassa, MDCCCXXXVIII. [1838] (továbbiakban: SR. 1838.) 83. p.,

¹⁸ SZÁDE CZKY LAJOS: Történeti értékeink iskolai értesítőkből. In: *Századok*, 1884. 722. p. A szerző „A Rosnyói kath. főgimnázium értesítője” 1832. évi 2. számában megjelent tanulmányra hivatkozik.

¹⁹ EF, 2000. III. 134. p.; vö. EF, 2000. I. 4., 55., 81., 198., 344., 384., 295., 304. szám alatt; EF, 2000. II. 599., 666., 717., 719., 721., 731., 746., 747., 748., 749. szám alatt. Vö. még: EF. IV. Az Esztergomi Főegyházmegye: 5-ös szelvény.

²⁰ Magyarország történeti kronológiája. I. köt. Bp., 1986. 116. p.

²¹ DÉNES GYÖRGY: A Bódva-völgy felső szakaszának Árpád-kori története a tatárjárásig. In: *Tanulmányok a Bódva-völgy múltjából*. Putnok, 1999. (Múzeumi Könyvtár 5.) 141. p.; ZSOLDOS ATTILA: A királyné udvara az Árpád-korban. In: *Századok*, 2002. 293. p.

nyított.²² Így a plébános, mint vidéki főesperes, helyben lakott és nem az esztergomi káptalanban.²³ A jegyzék 12 települést jegyez fel: Égerszög, Almás, Jászó, Görgő, Perkupa, Zsarnó, Szögliget, Dernő, Tornaújfalú, Tornaszentandrás, Torna, Szepsi. A főesperességhez tartozó Hidvégárdó és Vendégi valószínűleg azért nem szerepel a tizedlajstromban, mert a király által kiváltságolt települések lévén tizedük a plébánián maradt.²⁴ Ezt támasztja alá, hogy 1263-ban IV. Béla elismerte az esztergomi érseknek azon jogát, hogy Torna és Vendégi tizede a plébánosokat illesse.²⁵ A szádvári uradalom birto- kosa Druget Vilmos nádor és tornai ispán, 1330-ban a maga számára szedte be a tornai tizedet.²⁶ Károly Róbert ezt megtiltotta és vissza- adta az érseknek, mivel az őt illette. A király 1337-ben, Lászi pusztát Borsod vármegyétől Torna vármegyéhez csatolta, ezáltal a tornai fő- esperesség fennhatósága alá került.²⁷

A 16. században a vidéknek jócskán kijutott a pusztításból. A be- betörő török rablóportyák miatt sok település néptelenedett el. A vallási megosztottság pedig nem kedvezett a stabilizációnak. A kor- szakban az esperesség plébániái megszűntek, vagy szüneteltették mű- ködésüket. Megint másokat a protestánsok, vagy a helyi birtokosok pusztítottak, illetve foglaltak el. Bebek György, Szádvár ura, aki szintén az új hit mellé állt – ha nem is meggyőződésből, de annál in- kább a haszonszerzés reményében – birtokairól kiűzte a katolikus papokat és az egyházi földeket saját uradalmához csatolta.²⁸ A Mis-

---

²² BOROVI, 1942. 90. p.; vö. Monumenta Vaticana Hungariae. Magyarországi Vatikáni Okirattár. Rationes Collectorum Pontificorum in Hungaria. Pápai tized-szedők számadásai 1281-1375. I. köt. Szerk.: FRAKNÓI VILMOS – VÁRSZEGI ASZTRIK – ZOMBORI ISTVÁN. Bp., 2000. (METEM könyvek) 233. p.

²³ BOROVI, 1942. 92. p. Ez azt is jelzi, hogy nem volt tagja a káptalannak, mint esztergomi kanonok.

²⁴ Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL.) DL (= Diplomatikai Levéltár.) 16109. sz.; DÉNES, 1983. 67. p. Később Vendégi Hidvégárdó filiája lett.

²⁵ DÉNES, 1983. 30. p.

²⁶ SR. 1838. 83. p.; 1336. évet jegyzi: KEMÉNY LAJOS: Tornavármegye története a honalapítástól a mohácsi vészig. In: *Történelmi közlemények Abaúj-Torna vármegye és Kassa múltjából*, 1912. 3. sz. (továbbiakban: KEMÉNY, 1912.) 151. p.; Magyarország története 1301-1526. Bp., 1998. 57-58. p. Druget Vilmos 1333-1342 között volt tornai ispán.

²⁷ GYÖRFFY, 1966. 785. p. E helyről származik a híres gyulafehérvári kanonok, később római magyar gyóntató és jeles humanista, Lászlai János (1448-1523).

²⁸ Vö. KIRÁLY JÓZSEF – SZILASI ISTVÁN: Torna vármegye története. Bódvavendégi, 1968. [Kézirat.]

kolc melletti tapolcai bencés apátságot 1538 körül lerombolta,²⁹ a gombaszögi, ősei által alapított pálos kolostort várrá alakította és falvait (Szalócot, Borzovát, Tornakápolnát) elvette.³⁰ A Tisza felső vidékén a sátoraljaiúj helyi és a terebesi kolostorokat rombolta le, elvéve az új helyihez tartozó birtokokat.³¹ Vélhető, hogy a martonyi pálos kolostor is az ő pusztításának esett áldozatul.³²

Súlyosbította a helyzetet, hogy az esztergomi érsek 1555-ben 300 papot nyilvánított alkalmatlannak egyházmegyéjében, akiket megfosztott hivataluktól.³³ Az 1559-1562 között tartott vizitációból kiderült, hogy az esztergomi egyházmegye plébániáinak egy részén egyáltalán nem volt pap, ahol volt, azok közül egyesek nem tudták igazolni felszentelésüket, sőt erkölcsi életük is erősen kifogásolható volt az iszákosság, verekedés, cölibátus megszegése miatt. A tornai főesperességben 1561. március 16-án kezdődő vizitáció alkalmával 29 plébániát látogatott meg a vizitátor, Mecskai Ferenc főesperes. Egyetlen katolikus papot talált Barkán, Othrocásai Ferenc személyében. A többi plébánián csak lutheránus lelkészek működtek. Almáson a prédikátornak két, Esztergomban felszentelt pap beosztottja tevékenykedett, akik a szentségeket „lutheránus módon” szolgáltatták ki. Gömöri Gergely szögligeti plébános, – aki mellelég nős volt – a vizitálókat ördögfajzatnak, az érseket pedig főördögnek nevezte, továbbá a királyi és főpásztori leveleket el sem volt hajlandó olvasni. Egyedüli királyának és érsekének Bebek Györgyöt ismerte el.³⁴ Gergely, görgői plébános – egykori szerzetes – 1560-ban a vizitációt elő-

---

²⁹ NEMES JÓZSEF: Sz. Péter és Pál apostolokról nevezett Tapolczai Apátság története. In: *Magyar Sion*, 1863. 596. p.

³⁰ TELGÁRTI LIPÓT: A pálosok gombaszegi zárdája. In: *Magyar Sion*, 1869. 745-750. p., 749. p.; KISBÁN EMIL: A magyar pálosrend története. I. köt. Bp., 1938. (továbbiakban: KISBÁN, 1938.) 179. p.; DÉTSHY MIHÁLY: Szádvár. Perkupa-Miskolc, 2004. 8. p.

³¹ KISBÁN, 1938. 180. p. Forgách Ferenc és Verancsics Antal esztergomi érsek nagyon rossz véleménnyel voltak Bebekről, annak ellenére, hogy vitézi képességeit elismerték. Verancsics így emlékezett róla a konstantinápolyi fogságából való szabadulása után, 1567-ben: „mégis allam lator, mint azelett, kész terök, kész lator”. SÖRÖS PONGRÁC: Forgách Ferenc kortörténelme. In: *Századok*, 1897. 95-106. p., 103. p.

³² A Szalonna, Perkupa, Martonyi között fekvő Szár-hegyen a 14. században létesült pálos kolostor. Jelenleg feltárás alatt áll.

³³ TÓTH KRISZTINA: Egyházlátogatások az esztergomi főegyházmegyéjében a 16-17. században. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2000. 1. sz. [Online: www.egyhtortseml.hu – 2008. október.]

³⁴ A tornai főesperesség vizitációja (1561). In: *Katolikus egyház-látogatási jegyzőkönyvek*. 16-17. század. Bp., 2002. 76-80. p. (továbbiakban: TOMISA, 2002.) 77. p.

készítő kerületi ülésre szóló levelet elvitte Bebekhez. A nagyságos úr oly haragra gerjedt ezen, hogy a levelet hozó szolgát, aki közben elindult hazafelé – Gergely ármánykodása következtében – az embe-reivel „három bottal” akarta megveretni, de szerencséjére a pribékek nem érték utól.³⁵ Ferenc, tornai lelkész pedig legkisebb dolgát is fontosabbnak tartotta annál, hogy a király és az érsek leveleit elol-vassa. Magócsy Gáspár tornai birtokos és várkapitány sérelmezte, hogy az ő „igaz prédikátorait” üldözik és csak a pénzt akarják beszedni. Ellenben a „maguk pápistáit védelmezi” az érsek, akik rab-lók, erkölcstelenek és így járnak az oltárhoz bömbölni, misézni, „bolondoskodni”.³⁶

A templomok zömét a császári zsoldosok kifosztották. Szilice községet pedig a törökök tartották megszállás alatt, így itt nem is vi-zitált Mekcsei. Pregnánsan illik erre az időszakra és helyre Borne-missza Péter: „Cantio optima” („Siralmas énnéköm...”) című versé-nek egy strófája: „Engömet kergetnek az kevély némötök, Engem környülvettek az pogán törökök.” Magócsy Gáspár a tornai, Bebek György a szádvári uradalom birtokosaiként megtiltották a plébániák-nak, hogy az érsek részére járadékot fizessenek.³⁷ A látogatásokat követően Oláh Miklós érsek egyházmegyei zsinatot hívott össze Tornaaljára, azzal a céllal, hogy az alsópapság életmódját megrefor-málja.³⁸ Az 1562-es nagyszombati zsinaton jelentették, hogy a tornai főesperesség plébániái megüresedtek.³⁹ A falvak egy része elnéptele-nedett, mivel a lakosság elmenekült más vidékre, vagy a környező erdőkben, berkekben bujdosott.

Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György, Thököly Imre mozgalmainak idején számos retorzió érte a katolikus papokat. Megegett, hogy a hajdúk egyik, vagy mindkét kezét levágták a pap-nak, hogy ne tudjon szentmisét bemutatni. A Bocskai-szabadsághar-cot lezáró bécsi békét követően a zsitvatoroki béke alapján Torna vármegye 14 falujának kellett adót fizetnie a töröknek.⁴⁰ 1609-1635

---

³⁵ TOMISA, 2002. 77. p.

³⁶ TOMISA, 2002. 78. p.

³⁷ Vö. TOMISA, 2002. 76. p.; SR.1838. 86-90. p.

³⁸ EF, 2000. I. 19. p. A zsinat 1562-ben volt.

³⁹ SR. 1838. 91., 93. p.

⁴⁰ Pázmány Péter műveiből. In: Élő könyvek. Bp., é.n. (Magyar klasszikusok 42.) VIII. A Magyarországi támadásoknak hamisan költött eredetének rövid velős meghamisítása. 185. p.

között a hódolt porták száma 19-27 között változott, ez az összesnek mintegy a felét tette ki.⁴¹ Ez is jelzi, hogy a vármegye és a főesperesség kettős vegzálásnak volt kitéve. A 17. század közepén a főesperesség területén még mindig nem volt pap, mert az evangélikusok voltak túlsúlyban. Pontos adatok az esetleges plébánosokról sincsenek, mert az esztergomi egyházlátogatást végző vizitátorokat nem engedték be a lutheránusok a falvakba és városokba.⁴² A Pázmány által vezetett 1629-ben összeülő nagyszombati zsinat a papság erkölcsi megújítását és az eredményesebb pasztoráció céljából új püspökségek alapítását lett volna hivatott eldönteni, de ez nem valósult meg.⁴³ 1672-ben a kurucok a somodi templom szobrait, feszületét, oltárát a falu piacán nagy gúnyolódások közepette felégették. Tornán feldúlták a templomot és a plébániát, három katolikus papot pedig fogságba vetettek.⁴⁴ Szelepcsényi György prímás, valamint a jezsuiták térítésének eredményeként a század végére a katolicizmus is kezdte visszaszerezni régi pozícióit. Az 1681-es törvények értelmében a Felvidéken a templomok, iskolák, paplakok azon felekezetek tulajdonában maradtak, melyek azt használták.⁴⁵ Továbbá a törvény megtiltotta a templomfoglalásokat.⁴⁶ Mindezek együttesen járultak hozzá, hogy a több mint száz évig tartó szembenállás enyhült és a helyzet kezdett normalizálódni.

A Rákóczi-szabadságharc alatt már van adat működő katolikus plébániáról. A kurucok 1705-ben elfoglalták a jabloncai és szögligeti parasztek hét templomát, szántóit és rétjeit. Győri Mátyás tornai alesperes, bódvaszilasi plébános levélben kérte azok visszaszolgáltatását a fejedelemtől. Később elrendelték az elfoglalt javak és templomok visszaszolgáltatását.⁴⁷ 1733-ban Torna vármegyében 5 katolikus plébánia volt a megyei összeírás szerint.⁴⁸

---

⁴¹ BARÁTH TIBOR: A magyar állam adóügye. In: *Századok*, 1930. 728-729. p.

⁴² BORÓVI, 2000. 53. p.; vö.: JUHÁSZ, 2002. 31. p.

⁴³ EF, 2000. I. 19-20. p.

⁴⁴ PAULER GYULA: A bujdosók támadása 1672-ben. II-III. In: *Századok*, 1869. 85-97. p., 91-92. p.

⁴⁵ Ld. 1681/26. tc. 12. §, 19. §.

⁴⁶ Ld. 1681/26. tc. 22. §.

⁴⁷ SEGESVÁRY VIKTOR: Református prédikátorok Rákóczi Ferenc szabadságharcának idején. Hága, 2005. 20. p.

⁴⁸ TELGÁRTI LIPÓT: Adatok a rozsnyói püspöki megye történetéhez. In: *Magyar Sion*, 1863. 748-755. p., 750. p.

1776-tól a főesperesség leválasztva az esztergomi érsekségtől a roznycói püspökség részét képezte az alábbi plébániákkal: 1. Almás, 2. Barakony, 3. Barka, 4. Falucska, 5. Hárskút, 6. Hidvégárdó, 7. Horváti, 8. Szilas, 9. Torna.⁴⁹

A tornai főesperesség 1776-tól

A roznycói püspökséget 1776-ban hasította ki az esztergomi érsekségből – a besztercebányai és szepesi püspökség mellett – és alapította Mária Terézia királynő. A január 1-i bejelentést követően VI. Piusz pápa március 13-án írta alá az egyházmegye felosztását és a három új püspökség létrehozását kimondó „*Regalium principium*” kezdetű bullát.⁵⁰ A felosztást és az új püspökségek kialakítását az 1775. november 30-án, a királynő által létrehívott Vegyes Bizottság végezte el.⁵¹ Ennek értelmében a Roznycói Püspökség 70 plébániát és 15 kápláni állomást kapott.⁵² Az egyházi közigazgatás beosztását a leendő új püspökre bízta a bizottság. A későbbi beosztás szerint az egyházmegye 5 főesperesi és 14 alesperesi kerületből állt melyhez 98 plébánia tartozott. A kerületek a következőképpen alakultak: I. Székesegyházi főesperesség, II. Gömöri és Kishonti főesperesség, III. Nógrádi főesperesség, IV. Szepesi főesperesség, V. Tornai és Jászói főesperesség (13. jászói, 14. tornai esperesi kerületek).⁵³ A tornai főesperesség 9 plébániából állt, melyek filiáikkal az alábbiak voltak: Almás – Körtvélyes – Evetes Mola * Görgő – Péterháza * Hidvégárdó – Becskeháza, Horváti, Lenke, Vendégi * Jablonca – Borzova, Derenk, Szilice, Ardócska, Kis-Falu, Szelce, Vidomaj * Szentandrás – Barakony, Dobódél, Rákó, Kovácsi * Szilas – Éger-

---

⁴⁹ BORÓVI, 2000. 181. p.

⁵⁰ BORÓVI JÓZSEF: Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása. Bp., 2000. (METEM könyvek) (továbbiakban: BORÓVI, 2000.) 210., 217. p., vö.: Ünnepi megemlékezés a történelmi Roznycói Egyházmegye 200 éves jubileumáról Putnokon, 1976. április 22-én. (Az Egri Érsekség 4 oldalas nyomtatványa.) Az iratban az aláírás dátumaként 1776. március 15. szerepel. Az új egyházmegyék létrehozására 1776. március 13-t, mint az *Apostolatus officii* kezdetű bulla kiadását nevezi meg: JUHÁSZ ATTILA: A tornai plébánia története. Kassa, 2002. (továbbiakban: JUHÁSZ, 2002.) 48. p.

⁵¹ BORÓVI, 2000. 175. p.

⁵² BORÓVI, 2000. 181. p.

⁵³ Schematismus Venerabilis Cleri Diocesis Rosnaviensis. Roznycó, MDCCCXXIII. [1823] (továbbiakban: SR. 1823.)

szög, Kápolna, Komjádi, Nádaska, Perkupa, Szőlősardó, Teresztenye, Varbóc, Lászi-pusztá * Szögliget – Jósvafő, Petri, Szin * Torna – Áj, Méhész, Szádelő, Udvarnok * Tornaújfalu – Zsarnó.⁵⁴

1850-ben 3 főesperességhez 14 alesperesség tartozott. I. Székesegyházi főesperesség, II. Nógrádi főesperesség, III. Tornai főesperesség (12. tornai, 13. jászói).⁵⁵ A tornai kerület 9 plébániája a filiákkal: Almás – Körtvélyes * Görgő * Hidvégardó – Becskeháza, Horváti, Lenke, Vendégi * Jablonca – Borzova, Derenk, Szilice, Ardócska, Szelce, Kisfalu, Vidomaj, Korotnok * Szentandrás – Barakony, Dobódél, Rákó, Kovácsi * Szilas – Égerszög, Kápolna, Komjádi, Nádaska, Perkupa, Szőlősardó, Teresztenye, Varbóc, Lászi-pusztá * Szögliget – Szin, Petri, Jósvafő * Torna – Áj, Udvarnok, Méhész, Szádelő, Szalajkó * Tornaújfalu – Zsarnó.⁵⁶ 1851-ben a helyzet ugyanez, annyi változással, hogy Almáshoz két filia került: Mola Evetes, Malom.⁵⁷ 1855-ben az alábbi változások történtek az egyházkormányzatban: I. Székesegyházi főesperesség, II. Nógrádi főesperesség, III. Tornai főesperesség (12. tornai, 13. jászói, 14. szeptesi esperesi kerületek).⁵⁸ Így 3 főesperességhez szintén 14 esperesi kerület és 98 plébánia tartozott. 1861-ben Jabloncához az addigiakon túl Feketefűz került filiaként.⁵⁹ 1864-ben Perkupát a tornai főesperességhez csatolták, így a plébániák száma 99-re emelkedett,⁶⁰ ami változatlan maradt az első világháború végéig.

1869-ben az esperesség beosztása a következő volt: Almás – Körtvélyes, Mola Evetes, Réti malom * Görgő * Hidvégardó – Becskeháza, Horváti, Lenke, Vendégi * Jablonca – Borzova, Derenk, Szilice, Ardócska, Kisfalu, Feketefűz, Szelce, Vidomaj * Perkupa – Dobódél, Varbóc, Kápolna, Szőlősardó, Teresztenye, Égerszög, Lászi-pusztá * Szentandrás – Barakony, Rákó, Kovácsi * Szilas – Nádaska, Komjádi * Szögliget – Szin, Petri, Jósvafő * Torna – Áj,

---

⁵⁴ SR. 1823. 87-93. p.

⁵⁵ SR. 1850.

⁵⁶ SR. 1850. 105-111. p.

⁵⁷ SR. 1851. 105. p.

⁵⁸ SR. 1855. A plébániái beosztás és a filiák ugyanazok, mint 1851-ben.

⁵⁹ SR. 1861. 46. p.

⁶⁰ SR. 1869.

Udvarnok, Méhészke, Szádelő, Szalajkó * Tornaújfalu – Zsarnó. Így tehát 10 plébánia volt 36 filiával.⁶¹

1904-ben az esperesség beosztása ugyanaz.⁶² 1906-ban a tornai főesperességben a beosztás a következő volt: Bódvaszilas – Tornanádaska, Komjáti * Hidvégardó – Becskeháza, Tornahorváti, Bódvalenke, Bódvavendégi * Jablonca – Borzova, Derenk, Szilice, Ardócska, Kisfalu, Szelce, Vidomaj * Perkupa – Dobódél, Varbóc, Tornakápolna, Szőlősardó, Teresztenye, Égerszög, Lászi-pusztá * Szádalmás – Körtvélyes, Réti-malom, Mélykút * Szögliget – Szin, Szinpetri, Jósvafő Torna – Áj, Szádudvarnok, Méhész, Szádelő * Tornagörgő – Paklan * Tornaszentandrás – Barakony, Bódvarákó, Kovácsi, Világos * Tornaújfalu – Zsarnó, szintén 10 plébánia 36 filiával.⁶³

A tornai főesperesség Csehszlovákiához került részei

A magyar Tanácsköztársaság és a csehszlovák néphadsereg által 1919. július 1-én aláírt pozsonyi fegyverszüneti szerződés kijelölte a két ország közötti demarkációs vonalat, amely a későbbi trianoni határral lényegében azonos volt. A 4 km széles fegyvermentes övezet csehszlovák ellenőrzés alatt állt. Az 1919-es egyházmegyei névtár utolsó lapján közli, hogy az előzetes békekötési tanácskozások alapján megszállták az egyházmegye több mint kétharmad részét. Továbbá 8 alesperesi kerület 59 plébániával teljesen, 4 alesperesi kerület 12 plébániával részben került megszállás alá. A mátrai és várgedei alesperességek 13 plébániával a demarkációs vonalon túl estek. Ezáltal az egyházmegye 99 plébániájából 71 megszállt területen feküdt.⁶⁴ A fenti névtári adatokat összevetve a *Határokon túli magyar helységnevszótár*⁶⁵ helységneveivel és a jelenlegi állapotok-

---

⁶¹ SR. 1869. 45-48. p.

⁶² A magyarországi latin és görög szertartású római katolikus papság évkönyve és névtára. Bp., 1904. 327-336. p.

⁶³ SR. 1906. 69-74. p.

⁶⁴ A Rozsnyói Róm. Kath. Püspöki Egyházmegye Névtára. MCMXIX. Összeáll.: POBOZSNY RÓBERT. Rozsnyó, 1919. (továbbiakban: Rozsnyói Névtár, 1919.); Litterae Circulares Diocesis Rosnaviensis Anno Salutis 1940. Rozsnyó, 1940. január 22. II. (továbbiakban: LCDR.) A körlevél arról tudósít, hogy 1939-ben 70 plébánia tartozott a püspökséghez.

⁶⁵ Magyar neve? Határokon túli helységnevszótár. Sajtó alá rend.: SEBŐK LÁSZLÓ. Bp., 1990.

kal, más megállapításra lehet jutni. Az egykori 14 esperesi kerületből 8 teljes, egészében 56 plébániával és Rozsnyóval, 5 részben, 23 plébániával került Csehszlovákiához. A részben átkerült tornai esperesség a Csehszlovákiához került plébániákkal: Jablonca, Szádalmás, Torna, Tornagörgő, Tornaújfalu.⁶⁶

A szlovákiai Apostoli Adminisztrátúra

1939. szeptember 2-től „Dioecesis Slovachia” néven a metropolitai joghatóságot a Szentszék látta el Csehszlovákiában.⁶⁷ 1939. szeptember 23-án adta ki Angelo Rotta budapesti nuncius azt a rendelkezést, mely szerint a rozsnyói püspökség 38 vissza nem csatolt plébániája a kassai és szatmári egyházmegyék 115, illetve 158 határon túli plébániával egyesítve, Eperjes központtal a Kassai, Rozsnyói, Szatmári Apostoli Adminisztrátúra keretei között egyesülnek a Szentszék vezetésével, élén Cársky József apostoli adminisztrátorral, korábbi kassai apostoli kormányzóval.⁶⁸ 1939 szeptemberében Bubnics püspök körlevelében tudósított az egyházmegye területi változásairól. Ismertetése szerint az egyházmegye három részre volt osztva. Püspöki joghatóság alatt a visszacsatolt részen 45 plébánia működött. 1937. szeptember 6-tól a Szentszék létrehozta a Kassa–Rozsnyói Apostoli Adminisztrátúrát, melynek irányítását Serédi Jusztinián hercegrímás alá rendelte 1939-ig, mikor is 38 plébánia volt a szlovák részen és a püspöki joghatóság alól kivonva. A csonka-magyarországi részen az 1937 szeptemberében létrehozott rozsnyói apostoli kormányzósághoz 22 plébánia tartozott. Ez összesen 105 plébániát jelentett.⁶⁹ Az októberi körlevél szerint némi változás állt be, mivel a visszacsatolt részen 64 plébánia⁷⁰ és 8 filia tarto-

---

⁶⁶ Rozsnyói Névtár, 1919.

⁶⁷ Schematismus venerabilis cleri Administrationum Apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis, Satmariensis in Slovachia anno reparatae salutis 1943. Presov, 1943. (továbbiakban: SAACRSS. 1943.) 173-204. p.

⁶⁸ Magyar Katolikus Lexikon. I-X. köt. Szerk.: DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS et al. Bp., 1995-2006. [Online: <http://lexikon.katolikus.hu> – 2009. május.] (továbbiakban: MKLex.) XI. köt. Bp., 2006. 752. p.; SR. 1942. 75. p.; SAACRSS. 1943. 173-204. p.; LCDR. XII. 56. p.

⁶⁹ LCDR. Somodi. 1939. szeptember 18. X.

⁷⁰ LCDR. Somodi. 1939. október 4. 58. p.: Rozsnyói főesperesség: Barka, Hárskút, Krasznahorka-Váralja, Pelsőc, – Várgedei főesperesség: Cered (Hidegkút, Tajti, Egyházasbást), Gesztéte, Gömörpéterfala, Sőreg, Zabar, – Putnoki főesperesség: Abafalva, Csoltó,

zott a kormányzás alá, püspöki joghatóság alól kivonva továbbra is 22⁷¹, a szlovák részhez 38 plébánia tartozott.⁷²

A szlovákiai Rozsnyói Apostoli Adminisztratúra három főesperességre és hét esperesi kerületre oszlott, a már említett 38 plébániával az alábbiak szerint: I. Rozsnyói főesperesség: 1. rozsnyói kerület (Dobsina, Csetnek, Nagypolány -3) 2. murányi kerület (Murány, Murányhosszúré, Gömörrákos, Ratkólehota, Nagyrőce -5) 3. garami kerület (Vereskő, Helpa, Pohorella, Garamszécs, Ágostonlak -6); II. Nógrádi főesperesség: 4. gácsi kerület (Kisberezsnye, Divény, Alsósztrégova, Felsőtisztás, Divényoroszi, Gácsfalva -6) 5. kishonti kerület (Nyusta, Rimaráhó, Rimakokova, Forgácsfalva, Újantalfalva, Tiszolc, Nagyszuha -7); III. Tornai főesperesség: 6. jászói kerület (Stósz, Felsőmecenéz -2) 7. szepesi kerület (Gölnicbánya, Jekelfalva, Krompács, Szepesremete, Szomolnok, Szomolnokhuta, Svedlér, Vagendrüssl, Zsakaróc -9)⁷³

Deresk, Harkácsánkfalva, Jolsva, Lice, Méhi, Putnok, Ragály, Süvete, – Rimaszécsi főesperesség: Baraca, Dobóca, Feled, Rimaszécs, Romaszombat, Sajópüspöki, Szentsimon, Uzapanyt, Velkenye, – Füleki főesperesség: Bolyk, Füle, Fülekpüspöki, Füleksávol, Guszóna, Ipolygalsa, Osgyán, – Losonci főesperesség: Fülekpilis, Karancseszki, Litke, Losonc, Rapp, Vilke, – Tornai főesperesség: Bódvaszilás, Hidvérgárdó (etiam filia Vendégi), Jablonca (restituta etiam filia Derenk), Perkupa (amissa filia Derenk), Szádalmás, Szögliget, Torna (amissa filia Vendégi), Tornagörgő, Tornaszentandrás, Tornaújfalu, – Jászói főesperesség: Debrőd, Jászó, Jászómindszent, – Mátrai főesperesség: Bárna, Kazár, Kisterenye, Mátranovák, Salgótarján I-II., Somoskőújfalu, Zagyvapálfalva, expositura: Gács, Mizsérfabánya. Várgede és Tornaia nem szerepel a plébániák között. MKLex. XI. köt. 752. p.: Várgede, Tornaia itt szerepel a plébániák között.

⁷¹ LCDR. Somodi. 1939. október 4. 58. p.: Bárna, Bódvaszilás, Cered, Hidvérgárdó, Karancseszki, Kazár, Kisterenye, Litke, Mátranovák, Perkupa, Putnok, Ragály, Sajópüspöki, Salgótarján I-II., Somoskőújfalu, Szentsimon, Szögliget, Tornaszentandrás, Zabar, Zagyvapálfalva, expositura: Mizsérfabánya.

⁷² LCDR. Somodi. 1939. október 4. XII. 58. p.; SR. 1942. 75-76. p. A felsorolás alatt ceruzával megjegyezve, hogy kb. 41550 hívó él ezen településeken: Ipolybercenze (Breznicka), Vereskő (Cervaná Skala), Divény (Divin), Dobsina (Dobsina), Alsósztrégova (Dolná Strehová), Gölnicbánya (Gelnica, Gelnitz), Helpa (Helpa), Nyusta (Hnústa), Felsőtisztás (Horný Tisovník), Rimaráhó (Hrachovo), Jekelfalva (Jaklovce), Korompa (Krompachy), Forgácsfalva (Lom), Szepesremete (Mnísek, Einsiedl), Murányalja (Murán), Murányhosszúré (Muránska Dlhá Lúka), Murányhuta (Muránska Huta), Divényoroszi (Podkriván), Koháryháza (Pohorelá), Garamszécs (Polomka), Ratkószabadi (Ratkovská Lehota), Gömörrákos (Rákos), Rimakokova (Rimavská Kokava), Szomolnok (Smolník, Schmölnitz), Szomolnokhuta (Smolnícka Huta, Schmölnitzer Hütte), Gácsfalva (Stará Halic)(Gács), Újantalfalva (Soltyska), Csetnek (Stitník), Stósz (Stos, Stoss), Svedlér (Svedliar, Schwedler), Tiszolc (Tisovec), Nagyveszverés (Velká Poloma), Nagyrőce (Revúca), Nagyszuha (Velká Suchá), Felsőmecenéz (Vysný Medzev), Merény (Vondrišl, Vagendrüssl), Ágostonlak (Závadka), Zakárfalva (Zakarovce).

⁷³ SAACRSS. 1943. 173-204. p.

A tornai főesperesség Magyarországon maradt részei

A trianoni Magyarországon 1 esperesség maradt 6 plébániával sértetlenül, 5 pedig csonkán 13 plébániával az új határokon belül. A részben átkerült tornai esperesség a Magyarországon maradt plébániákkal: Bódvaszilás, Hidvégdárdó, Perkupa, Szögliget, Tornaszentandrás.⁷⁴ Balás Lajos püspök 1920. szeptember 18-án bekövetkezett halálát követően a rozsnyói szék betöltetlen maradt. Podraczky István káptalani helynök vezette az egyházmegyét. 1924-től apostoli adminisztrátorként Bubnics Mihály látta el ezt a feladatot 1937-ig. 1937. szeptember 6-tól a Szentszék létrehozta a Kassa–Rozsnyói Apostoli Adminisztratúrát, melynek irányítását Serédi Jusztinián hercegprímás alá rendelte, kinek nevében a magyarországi részeket segédpüspöke, Meszlényi Zoltán kormányzott az 1939. október 5-6. közötti éjféλι időpontig.⁷⁵ A csonka magyarországi részen az 1937 szeptemberében létrehozott rozsnyói apostoli kormányzósághoz 22 plébánia tartozott.

Az első bécsi döntés után 1939. március 6-án a csehszlovák-magyar határmegállapító bizottság a lakosság kérését figyelembe véve 1939. április 4-én Magyarországhoz csatolta Ájfalucska, Aranyida, Jászó, Jászómindszent, Rudnok községeket.⁷⁶ Az 1939. július 19-én kiadott *Dioecesium fines*⁷⁷ kezdetű bulla a rozsnyói püspökség magyarországi részét Eger suffraganeusává tette és megszüntette a rozsnyói és kassai magyar apostoli adminisztratúrákat.⁷⁸ 1939. július 19-

---

⁷⁴ Rozsnyói Névtár, 1919.

⁷⁵ BEKE MARGIT: A Magyar Katolikus Püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között. II. köt. München-Bp., 1992. (Dissetationes hungaricae ex historia Ecclesiae.) (továbbiakban: BEKE, 1992.) 217. p. Meszlényi Zoltán 1938. március 20-án egyházlátogatást végzett a főesperességhez tartozó Hidvégdárdóban és ő celebrálta a vasárnapi szentmisét. (Forrás: Mester Károly hidvégdárdói plébános plébániatörténeti feljegyzései.)

⁷⁶ MKLex. XI. köt. 8-9. p. Érdekes adaléka az el- és visszacsatolásoknak, hogy a trianoni békével a hidvégdárdói plébániától elcsatolt Bódvavendégi és Tornahorvati filiák egyházilag csak 1930. június 1-én kerültek a Csehszlovákiához tartozó tornai és tornaújfalusi plébániákhoz. Mester Károly hidvégdárdói plébános ezt megelőzően 11 évig levelezett e döntés ellen a rozsnyói egyházmegyei hivatallal. Az első bécsi döntés után 1939 január 1-vel újra visszakerültek Hidvégdárdó plébániához, amit Mester plébános a „visszatérés napjaként” jegyzett fel. (Forrás: Mester Károly hidvégdárdói plébános plébániatörténeti feljegyzései; 1938. évi canonica visitatio. Vö. JUHÁSZ, 2002. 85. p.

⁷⁷ LCDR. XII. 55-56. p.

⁷⁸ BEKE MARGIT: A katolikus egyházi közigazgatás alakulása a Kárpát-medencében 1920-1947 között. In: *Levéltári Szemle*, 2005. 2. sz. 39. p.; Ld. még: BEKE, 1992. 146., 217. p.

től a rozsnyói püspök Bubnics Mihály lett. Az alábbi főesperesi és esperesi beosztás lépett érvénybe: I. Székesegyházi főesperesség: 1. rozsnyói kerület (Barka, Hárskút, Krasznahorkaváralja, Pelsőc -4) 2. várgedei kerület (Cered, Egyházabást, Gesztete, Gömörpéterfalva, Sőreg, Várgede, Zabar -7) 3. putnoki kerület (Abafalva, Csoltó, Deresk, Harkács-Sánkfalva, Jolsva, Lice, Méhi, Putnok, Ragály, Süvéte, Tornalja -11) 4. rimaszécsi kerület (Baraca, Dobóca, Feled, Rimaszécs, Rimaszombat, Sajópüspöki, Szentsimon, Uzapanyit, Velkenye -9) II. Nógrádi főesperesség: 5. füleki kerület (Füleki, Fülekpüspöki, Füleksávoly, Guszóna, Ipolybolyk, Ipolygalsa, Osgyán -7) 6. losonci kerület (Gács, Fülekpilis, Karancskeszzi, Litke, Losonc, Rapp, Vilke -7) 7. mátravidéki kerület (Bárna, Kazár, Kisterenye, Mátranovák, Mizserfa-Bányatelep, Salgótarján I-II., Somoskőújfalu, Zagyvapálfalva -9) III. Tornai főesperesség: 8. tornai kerület (Bódvaszilas, Hidvérgárdó, Jablonca, Perkupa, Szádalmás, Szögliget, Torna, Tornagörgő, Tornaszentandrás, Tornaújfalu -10) 9. jászói kerület (Debrőd, Jászó, Jászómind-szent, Rudnok -4)⁷⁹

Magyarország 1941. júniusi hadba lépését követően az egyházmegye beosztása 1939-hez képest nem változott. A III. Tornai főesperesség plébániái a következők voltak filiáikkal együtt: Bódvaszilas * Tornanádaska, Komjáti (2), Hidvérgárdó * Becskeháza, Tornahorvát, Bódvalenke, Bódvavendégi (4), Jablonca * Borzova, Derenk, Szilice, Ardócska, Kisfalva, Szelce, Vidumaj (7), Perkupa * Dobódél, Varbóc, Kápolna, Szőlősárdó, Teresztenye, Égerszög, Lászi-pusztá (7), Szádalmás * Körtvélyes (1), Szögliget * Szin, Petri, Jósfafő (3), Torna * Áj, Udvarnok, Mészke, Szádelő (4), Tornagörgő * Péterháza (1), Tornaszentandrás * Bódvabarakony, Bódvarákó, Kovács (3), Tornaújfalu * Zsarnó (1), 10 plébánia 33 filiával.⁸⁰ A szovjetek benyomulását követően Malinovszkij marsall vezetésével a II. ukrán front 1944. december 17-én elfoglalta Putnokot, 26-án Salgótarját és 1945. január 23-án Rozsnyót.⁸¹ Bubnics püspök 1945. február 22-én, a szovjet csapatok bevonulását követően szívtrombózisban elhunyt.⁸² A megszállást követően az egyházmegyében

---

⁷⁹ LCDR. Somodi. 1939. október 4. XII. 58. p.; MKLex. XI. köt. 752. p. 70 plébániát említ a magyar részen és 38-at a csehszlovákon: Az Egri Főegyházmegye Névtára. Eger, 1975. (továbbiakban: EFN. 1975.) 211-212. p.; SR. 1942. 66-71. p.

⁸⁰ SR. 1942.71. p.

⁸¹ MKLex. XI. köt. 752. p.

⁸² SALACZ GÁBOR: A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt. München, 1975. ((Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae III.) 30. p.

visszaállt az 1938 előtti állapot és a trianoni határ. 1945 után Hejce központtal működött a Rozsnyói Magyar Helynökség (Ordinariatus Rosnaviensis in Hungaria). A frontátvonulási időszakban Horváth Gyula kisterenyei plébános helynöki minőségben kormányozta a csonka magyar részt 1945. februártól haláláig, 1945. augusztus 7-ig. Ezután Pobozsny Róbert káptalani helynök Pájer Jánost bízta meg a vezetéssel 1945-1946 között, akit 1946-1948 között Madarász István kiutasított kassai megyéspüspök, majd 1948-1951 között Tost Barnabás apostoli kormányzó követett.⁸³

A háború alatt a trianoni határon túl két pap lelte halálát a tempelomot ért bombatalálat miatt, Pelsőcön Borovi Gottfrid plébános és Rimaszombatban Dráveczky Kálmán nyugalmazott plébános.⁸⁴ A háborút követően az országban maradt részekből hozták létre a Rozsnyói és a Kassai Magyar Részadminisztratúrát.⁸⁵ 1948-tól a csonka magyar rész tehát apostoli kormányzóság lett.⁸⁶ Az egyházkerületi beosztás a következő volt: I. Nógrádi főesperesség: 1. nógrádi kerület (10 plébánia) 2. mátrai esperesi kerület (8 plébánia) II. Gömői főesperesség: 3. putnoki kerület (7 plébánia) 4. bódvai esperesi kerület (5 plébánia). Így tehát a rozsnyói magyarrészi adminisztratúra 2 főesperességből, 4 esperesi kerületből állt, amelyekhez összesen 30 plébánia tartozott.⁸⁷ A bódvai esperesi kerület a következők szerint alakult: Bódvaszilas – Tormanádaska, Komjáti * Hidvérgárdó – Bódvalenke, Becskeháza * Perkupa – Dobódél, Varbóc, Égerszög, Kápolna, Lászi-pusztá, Teresztenye, Szőlőszárdó, Vasúti állomás * Szögliget – Szin, Szinpertri, Jósvafő * Tornaszentandrás – Bódvárakó, Tornabarakony, Kovácsi, Pusztá, Osztramos.⁸⁸ 1951-től szentszéki kinevezéssel Dr. Brezanóczy Pál apostoli kormányzó – később püspök, majd érsek – látta el a kormányzati teendőket immáron Egerből.⁸⁹

---

⁸³ EFN. 1975. 211-212. p. Egy Putnokról, 1946-ból érkezett levél körpecsétjén, Pájer aláírásával „Rozsnyói Egyházmegyei Hivatal” szöveg szerepel. Ld. még: BEKE MARGIT: Magyarország rövid egyháztörténete 1945-2005 között. I. r. In: *Magyar Sion*, 2007. 1. sz. (továbbiakban: BEKE, 2007.)

⁸⁴ 442/1945. sz. alatt írt levél Putnokról, Pájer helynök aláírásával. A szöveg egy egről körlevélre van gépelve.

⁸⁵ BEKE, 2007. 45. p.

⁸⁶ BALOGH MARGIT – GERGELY JENŐ: Állam, egyházak vallásgyakorlás Magyarországon, 1790-2005. Bp., 2005. I. köt. 62. p.

⁸⁷ Schematismus Administraturae Apostolicae Rosnaviensis in Hungaria. 1950., Hejce. (Kézirat.)

⁸⁸ Uo. 19-23. p.

⁸⁹ EFN. 1975. 212. p.

Az Egri Főegyházmege irányítása alatt 1951-1982

A második világháborút lezáró és a trianoni határokat lényegében megerősítő 1947. február 10-i párizsi békeszerződést követően a csonka részek kormányzása 1951-től az egri főegyházmege irányítása alá került. Ezt a feladatot látta el elsőként Dr. Brezanóczy Pál. 1952. április 19-én, 3065/52. számú rendeletével a Szentszék az egri érseket azon jogokkal ruházta fel a rozsnyói, kassai, szatmári részeken, melyek a saját főegyházmegejében megillettek.⁹⁰ Ez már azt is jelezte, hogy a további határmódosítások és az esetleges visszarendeződés esélye szinte lehetetlenné vált. Ezáltal az 1804-től metropolitai joghatóságot gyakorolt egri érsek logikusan lett e három csonka suffraganeus püspökség egyházi előljárója. Jogait megbízott helynökein keresztül vagy önmaga gyakorolta. 1972-től Brezanóczyt Dr. Mészáros Lajos káptalani helynök követte a kormányzásban 2 éven keresztül. 1974. február 2-től Dr. Bánk József érsek vette át az irányítást. Ebben az időben a magyarországi Rozsnyói Egyházmegye területi beosztása a következő volt: I. Mátra–Gömöri főesperesség: 1. salgótarjáni kerület (10 plébánia, 14 filia), 2. kisterenyei kerület (8 plébánia, 9 filia) 3. putnoki kerület (7 plébánia, 11 filia) 4. bódvai kerület (5 plébánia, 16 filia) esperesi kerületek. Összesen tehát a külön kormányzat 1 főesperességre, 4 alesperességre terjedt ki, melyekhez 30 plébánia és a hozzájuk tartozó 50 filia hívő közössége tartozott.⁹¹ A bódvai kerület a következőképpen volt felosztva: Bódvaszilas – Komjátí, Tornanádaska * Hidvégárdó – Bódvalenke, Becskeháza * Perkupa – Dobódél, Varbóc, Égerszög, Lászi-puszta, Szőlőszárdó, Teresztenye, Tornakápolna * Szögliget – Szin, Jósvafő, Szinpetri * Tornaszentandrás – Bódvarákó, Tornabarakony, 5 plébánia 16 filiával.⁹²

1978-tól Kádár László érsek irányította a csonka püspökségeket a megszűnésükig. 1982. május 22-én a Szentszék a csonka rozsnyói püspökség magyar adminisztratíváját – a kassaival és a szatmárival együtt – megszüntette és az Egri Főegyházmegehez csatolta.⁹³

---

⁹⁰ EFN. 1975. 212. p.

⁹¹ EFN. 1975. 217-222. p.

⁹² EFN. 1975. 221-222. p.

⁹³ Az Egri Főegyházmege Sematizmusa. VI. Eger, 2000. 19-20. p.

A képeket a szerző készítette a tornai (Turna nad Bodvou .- ma Szlovákia) római katolikus templom feltárás alatt lévő szentélyében.

Kastélysziget Kulturális-Turisztikai Központ Edelény

A fenti elnevezéssel készített pályázatot a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága, amely 2009-ben 2,2 milliárd forintot nyert a kastély épületének és parkjának felújítására.

A régió egyetértésével is bíró projekt fő tartalma a főépület külső-belső felújítása, a termeiben található művészeti értékek restaurálása, illetve hosszútávon történő fenntartás és az értékmegőrzés érdekében az épület megfelelő turisztikai-kulturális hasznosítása. E munka eredményeként 2012-ben megnyílhat a Kastélysziget Kulturális-Turisztikai Központ a csaknem háromszáz évvel ezelőtt épített kastélyban. (Az árvíz miatt csúszik az építkezés, A szerk. megjegyzése.)

Az alábbiakban a megfogalmazott célokat írjuk le, amely „A projekt” címszó alatt található a pályázatban.

1. „Falképtár” bemutatása (az 1763-ban festett, a hét emeleti teremben található, egyedülálló falképek) a kultúra területén Közép-Európában még szinte ismeretlen 3D-s film segítségével.

Az előcsarnokból nyíló oktatási kabinetben egy olyan modern technikai eszközökkel forgatott és vetített 3 dimenziós film kerül bemutatásra, amely előkészíti az edelényi L’Huillier-Coburg-kastély legfőbb (örökség) turisztikai vonzerejének, az emelet freskóval díszített lakosztályainak a megértését. A kastély 1763-ban festett hét emeleti termében található „Falképtár” egyedülálló a magyar műemlékek között. A rokokó zsáner jelenetek, a korabeli világból vett szereplők, (zenészek, arisztokraták, katonák, stb.) tevékenységek (katonai viadatok, vadászat, udvarlás, játékok, stb.) mitológiai jelenetek és „sztárolható” figurák (puttók, állatok, stb.) nagyon alkalmasak arra, hogy megismertessük a látogatót az adott kor szokásaival, viselkedési, öltözködési kultúrájával és mindezt összekössük a jelen világ megfelelőivel.

A bemutatás eszköze egy 20 perces, speciális szemüvegben nézhető 3D-s film. A filmnek nincs helyettesítő terméke, csak Edelényben lesz megtekinthető. A Magyarországon, sőt Kelet-Közép-Európá-

ban egyedülálló – nyugat-európai kastélyokban és turisztikai vonzerőkben viszont már sikerrel alkalmazott – bemutatási módszer segítségével a látogatók nem mindennapi élményben részesülnek. A 3 dimenziós film előnyei, indoklása:

- Jelentős tömegeket (100.000 látogató vállalását) csak egyedülálló turisztikai attrakcióval lehet biztosítani. Jelenleg Magyarországon a kultúra szolgálatában egyetlen helyen sem alkalmazták a 3D-s technikát.
- Európában több helyen készítettek hasonló kulturális témában 3D-s filmeket, amelyek elismerést váltottak ki minden korosztályban. (pl.: London, British Museum – A múmia; Franciaország, Nimes – Heros de Nimes – 20 perces filmek.)
- Megfelelő technikák alkalmazásával a hét teremben látható két-dimenziós freskókon látható barokk alakokat színészek személyesítik majd meg, akik „lejönnek” a falról és a freskókon látható életképeket és zsánérjeleneteket továbbgondolva, dialógusokra alkalmazva, dramatizálva adják azt elő.
- A 3D filmterv forgatókönyve: A húszperces filmben a történet, a képi világ, a trükkök és egyéb vizuális effektusok a 3D-s animációban rejlő, egyedi hatás lehetőségét szolgálják. A nézőnek a sztori lebilincselő dramaturgiáján kívül a 3D effektek adják azt az élményt, ami különlegessé teszi ezt a filmet. A 3D mozi eddig nem terjedt el Magyarországon, ezért újszerűségével jó eséllyel ragadja meg az emberek figyelmét.

A freskók keletkezésének és a kastély történetének levéltári kutatása a besztercebányai levéltárban őrzött Coburg-levéltárban lezárult, az eredeti források tanulmányozása során számtalan olyan hiteles történet, anekdota és érdekesség került napvilágra, amely könnyen a mítoszteremtés eszközévé válhat, és turisztikai attrakcióvá építhető fel. Ezek a történetek ily módon a széles közönség érdeklődésére is számot tarthatnak.

2. Történeti terek bemutatása, kapcsolódó restaurálások és eszközbeszerzések megvalósítása

- A kastélyélmény megteremtés érdekében a következő felsorolt terek korabeli bútorokkal lesznek berendezve: kocsai áthajtó, fölépcsőház, díszterem, urasági háló, szalon, grófnő hálója, oratórium

rium, lakájok szobája, kápolna, 3 db festett terem. A bemutatás eszközei: korabeli bútorok, csillárok, kályhák.

- A festett termek közül három nem igényel klasszikus „kastélyberendezést”. Az egyik berendezés nélküli teremben olyan projektorrendszer kerül felállításra, amely összetett képi installáció vetítésére is alkalmas. A projektorok segítségével egy időutazásban részeseülhetnek a látogatók: az elmúlt 60 év kastély állapot változásainak bemutatása történik 1-1,5 perc alatt. Az installáció lényege, hogy a félhomályos teremben kivetítésre kerül – a már restaurált falakra – a freskók korábbi, restaurálatlan, leromlott állapota, majd a világítás fokozatos felkapcsolásával előtűnik a már restaurált freskók pompája, „katarzist” váltva ki a vendégekből. A képeket zenei aláfestés és ismertető szöveg is kíséri. (A kastélyban zajló restaurálási folyamatok a projektgazda tervei szerint – természetesen megfelelő keretek között – az épületben folyamatosan követhetőek lesznek már a felújítás során is.)
- A másik kettő teremben olyan képi installáció kerül kialakításra, amely irányított fényekkel, narrátoros alámondással, zenével mutatja be a freskók érdekességeit, és azokat a hozzájuk kapcsolódó történeteket, amelyek az oktatási kabinet 3D-s filmjében nem kerültek említésre. Az egyes jelenetek bemutatása során az adott jelenethez kapcsolódó zenei aláfestés kerül bejátszásra (pl.: a freskón lévő csatajelenet tárgyalásánál csatazaj hallatszik).
- A nem festett termekben a „kastélyélmény” visszaadása lesz a legfontosabb szempont, ezek a termek a klasszikus kastélymúzeumokhoz hasonlóan lesznek bebútorozva másolatokkal (kópiákkal).
- A történeti terek 3D-s modelljeiből játékok is készülnek: pl.: válaszd ki a bútorraktárból a barokk berendezéseket és rendezd be az egyes szobákat a funkciójuknak megfelelően, stb.

3. Állandó kiállítás kialakítása a Coburg-család és tevékenysége bemutatására, „Egyszer már sikerült” címmel.

A kiállítás a térség gazdaság-szervezési folyamatának bemutatása a Coburgok idején. Főbb témák: a címer bemutatása, a kastély vétel ismertetése, a térség gazdaság szervezési folyamatának elma-

gyarázása, Coburgok az európai uralkodó házakban, kik fordultak meg Edelényben közülük, ma élő ismert Coburgok. Gondolkodásra alkalmas kérdések felvetése. A bemutatás eszközei: makettek, projektorok, térképek, korabeli ábrázolások.

- A földszinten található az edelényi L'Huillier-Coburg-uradalom történetét, valamint a birtokos családok történetét, jeles személyiségeit, legendáit bemutató kiállítás (élményturisztikai attrakciókkal). A kiállítás egyik legfontosabb célja a XVIII-XIX. századi Coburg-uradalom virágzásának és gazdasági prosperitásának a bemutatása, annak demonstrálása, hogy a Cserehát és a Galyaság egykor egy kiválóan működő gazdasági egység volt, amely a Coburg hercegek Németországból hozott gazdaságfejlesztési és gazdaság szervezési elveinek („know how”) alkalmazása következtében virágzott fel. A birtokon a legkorszerűbb elvek szerint gazdálkodtak, az egyes települések között kiváló munkamegosztás alakult ki. Mivel a Sachsen-Coburg-Gotha család egyes ágai adták Európa uralkodócsaládjainak jelentős részét, családi kapcsolatok révén sok terméket exportáltak az edelényi birtokról nyugat-európai országokba, amiből a levéltári források tanúsága szerint az uradalomnak jelentős bevétele származott. Itt kerül sor a kastély jelképének, a Coburg család címerének a heraldikai értelmezésére, ily módon a vendégek az egyes címertani elemeket dekódolni tudják, megismerik jelentésüket, valamint sor kerül egy szórakoztató formában tálalt rövid címertani bevezetőre is.
- Az épület bal szárnyában található saroktorony emeleti, kör alakú termében az edelényi L'Huillier-Coburg-kastély építéstörténete, kultúrtörténete és művészettörténeti jelentősége kerül bemutatásra hagyományos, designer által tervezett táblákon.
- Az oratórium falán a kastély életében jelentős szerepet játszó tulajdonosok portréi kerülnek elhelyezésre, mintegy megszemélyesítve az egykor itt misét hallgató bárókat, grófokat, hercegeket.
- A kiállítások tematikája szempontjából fontos, hogy a felvezető úton elhelyezett táblákon látott információk itt visszaköszönnének a látogatónak, az egyes adatmorzsák itt álljanak össze kerek egészszé, a felismerés élményét nyújtva ezáltal a vendégeknek.

4. Időszaki kiállítások lehetőségének megteremtése.

Az állandó érdeklődés fenntartásában fontos szerepe van az időszaki kiállítások megszervezésének. Az erre a célra kialakított, külön is látogatható terület alkalmas lesz vendég kiállítások fogadására, illetve saját tervezésű tárlatok megépítésére. Az átadás utáni években javasolt témák:

- Az első évben a környéken található nevezetességek és elérhetőségük bemutatása, programcsomagok összeállítása, szolgáltatások ismertetése, stb.
- A második évben a Coburg-család egy élő tagjának meghívása és a hozzá kapcsolódó tárlat összeállítása.
- A harmadik évben a környék régészeti szenzációinak bemutatása az elmúlt évek leletanyagaiból válogatva. Együttműködő partner a Herman Ottó Múzeum.
- A negyedik évben „Gömörország” bemutatása, a felvidéki kapcsolódó területek ismertetése.
- A bemutatás eszközei: egyedi tervezés szerint.

5. Ún. „Nagyobb látogatói útvonal”. Külön jeggyel igénybe vehető szolgáltatás, amely útvonala a kastélyszigetet kívülről kerüli meg, főként a Bódván, illetve a városban vezető sétaúton. A körút során három edelényi templom is érintésre kerül:

- Az első a görög katolikus templom (Szent Kereszt felmagasztalása), amely Török Ferenc tervei szerint rakacai kőből épült 1979-83-ban. (Padlóját is a közeli rakacai bányából származó, csiszolt kővel burkolták.)
- A második a római katolikus templom (Jézus Szíve), amely 1905-ben épült fogadalmi templom Erzsébet királyné emlékére. Ez volt az első Sisi emlékére épült templom Magyarországon, ma is őrzik itt az I. Ferenc József császár és király által adományozott áldoztató kelyhet.
- A harmadik templom a legrégebbi, a református templom, amely a XIV. században épült gótikus stílusban, majd később többször átalakították. Mai formáját a XVIII. század során nyerte el, a festett fakarzat és a szószék 1705-ből való.
- A „Nagyobb látogatói útvonal” végén a parkolóba térünk vissza.

6. Rangos turisztikai, tudományos, művelődési rendezvényhelyszín kialakítása: Helyi programok, fesztiválok, nagyrendezvények színterévé, illetve akár B.-A.-Z. megye egyik hivatalos rendezvényhelyszínévé válik a kastély. A kastélyt Miskolchoz való közelsége és kulturális jelentősége különleges koncerthelyszínné teszi, például a Miskolci Bartók+.... Nemzetközi Operafesztivál kapcsolódó helyszínként, illetve önálló koncertsorozatok, zenei hangversenyek, gyermek és családi programok gazdájaként.

7. Információs állomás kialakítása. Szintén a földszinten található a Cserehát és a Galyaság turisztikai vonzerőleltárának, műemlékeinek, kirándulási célpontjainak a bemutatása, amelyek révén az edelényi kastélyban megforduló vendégek képet kapnak a környékbeli rejtett értékekről. Bemutatásra kerülnek a kastélytól induló, a kistérséget behálózó látogatási útvonalak is, amelyek a turizmus fellendítése révén pezsgést hoznak a Cserehát vidékére.

A bemutatás mellett, a kapu szerepből fakadóan a Bódva völgye, Cserehát, Galyaság, valamint a külön szerepeltetett Aggteleki-karszt egyfajta információs állomása is megvalósul itt (inkább csak az érdeklődés, a kíváncsiság felkeltése a cél, nem a nagyon részletes bemutatás). Az aggteleki világörökségi terület kapujaként az öko- és a kulturális turisztika példaértékű együttműködését lehet és kell kialakítani. Az Aggtelekre látogatók közel 90 %-a Edelényen keresztül utazik és az útról jól látható lesz majd a felújított Kastélysziget. Az Edelénytől, autóval kb. 40 perc távolságban levő ökoturisztikai terület, a kiépült falusi szálláshelyek és a jósvafői Tengersizem szálló lehetővé teszi több fajta tartalmas hétvégi programcsomag összeállítását.

8. A kastély és parkjának felújítása és egyúttal látogatóbarát szolgáltatások kialakítása.

- Parkoló, fogadótér és vizesblokk (WC, mosdó, stb.) kialakítása a kastélyszigeten kívül.
- Kerékpártároló és eligazítást, tájékozódást szolgáló táblák.
- A szigetre jutást elősegítő híd építése. A parkolóból a Kastélysziget egy gyalogos hídon keresztül közelíthető meg, amely a Bódva felett ível át, és amely természetesen védett a gépjármű forgalomtól.

lomtól. A gyalogos híd akadálymentes kialakítású. A vendégek előtt a kastély és a Kastélysziget panorámája a gyalogos hídról tárul majd fel.

- Geotermikus energia hasznosításának (fűtésre és hűtésre) bemutatása (kialakítása, működése) tervezett a látogatók számára: az ez iránt érdeklődő vendégek betekinthessenek a jobb oldali melléképületben kialakított gépházba, ezáltal képet kapjanak egy kastélyépület gazdaságos, környezetbarát XXI. századi működtetéséről, és annak technikai megoldásáról.
- Kávézó és ajándékbolt (múzeumi shop) kialakítására alkalmas területek kijelölése.
- A kávézó/ajándékbolt helyiségeivel kapcsolatban a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága a fejlesztést követően az alábbiakat vállalja:
- A kávézó/ajándékbolt helyisége egyidejűleg nyit (bérleti szerződés alapján) a kastéllyal, az első bérbeadás 3 éves időtávra tervezett.
- A kávézó/ajándékbolt helyiségeinek valamennyi berendezését a bérbevevő szerzi be (bérleti szerződés szerint).
- A kávézó/ajándékbolt helyiség bejáratánál egyértelműen feltüntetésre fog kerülni: „KÁVÉZÓ” / „AJÁNDÉKBOLT”.
- Kastélypark rehabilitáció.
- A kastélysziget természet adta lehetőségeinek maximális kihasználása, az életminőség javítása, az eltöltött idő meghosszabbítása, kastélytól független szabadtéri programok helyszíneinek biztosítása, a látogatók megfelelő felvezetése a parkolóból a kastélyhoz, a kastélysziget kialakítása családi programokhoz: a kastélysziget, kastélypark rehabilitációja a Gondnokság által vagyongezelt területen; a kastély belső kertjeinek kialakítása; gyermek játszótér kialakítása.

(Forrás: A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága által benyújtott Kastélysziget Kulturális-Turisztikai Központ Edelőny című pályázat.)

A projekt az Európai Unió támogatásával,
az Európai regionális Fejlesztési Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
UMFT infóvonal: 06 40 638 638
nfu@nfu.gov.hu • www.nfu.hu

Az edelényi L’Huillier-Coburg-kastély parkjának helyreállítása.

I. ütem: a Kastélysziget körüli Holt-Bódva ág revitalizációja beruházás bemutatása

A fejlesztéssel közvetlenül érintett terület

A projekterület az edelényi kastélyszigetet három oldalról körülölelő egykori Bódva ág jelenleg túlnyomóan száraz medre, illetve a meder legközvetlenebb környezete. Ez a szigetet északról, nyugatról és délről körülvevő mederszakasz, amelynek hossza csaknem 1 kilométer. Az északi és a nyugati mederszakasz tulajdonosa a magyar állam, vagyongazdálkodója a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága. A déli mederszakasz Edelény Város Önkormányzatának tulajdona, amelyet a város a pályázat sikeres lebonyolítása érdekében 99 évre szintén a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága vagyongazdálkodásába adott. Jelenlegi állapotára az előrehaladott eutrofizáció, feliszapolódás és sűrű – nagyrészt özönnövényekből álló – növénytakarás jellemző. A védett fajok száma ezen állapot miatt viszonylag kicsi.

A projekterület általános földrajzi bemutatása

A terület az Észak-magyarországi medencék Sajó-völgy kistáján fekszik, 130 m körüli tengerszint feletti magasságban. Ezen a részen kapcsolódik össze a Bódva-völgy kiszélesedő edelényi völgykapu szakasza a Sajó-völgygel, és szintje összefonódik a Bódva teraszaival.

A Bódva folyó a mai Szlovákiában, az Érchegységben ered, vízgyűjtőjének legmagasabb pontja 1187 m (Nagy Csükerész), legalacsonyabb pontját Boldvánál éri el, ahol a Sajóba torkollik. Mederhossza 110 km. Sokévi vízhozam adatai (1961-1990) az alábbiak: KQ: 0,4 m³/s, KöQ: 6,45 m³/s, NQ: 134 m³/s. A Bódva folyón az árvizek kora tavasszal és nyár elején fordulnak elő, ritkában ősszel. Összefüggő védgátrendszer nincs, de az edelényi Kastélysziget keleti partján végighúzódnak magas töltés biztosítja a sziget és a projekt területét képező Holt-Bódvameder árvízmen-

tességét. A Bódva-völgynek jelentős talajvízkincse van, átlagosan 2-4 m között, mennyisége 200 L/s. Az 1968-69-ben történt mederrendezés kapcsán a régi főág holt mederré vált, kiszáradt, és jelentősen feltöltődött.

Növényrajzi szempontból az érintett terület a Pannonicum flóratartomány, Matricum flóraidék, Tornense flórajárásába tartozik. Potenciális növényzetére jellemző a pannóniai cseres-tölgyesek és gyertyános-tölgyesek maradványa, amely nyomaiban a kastélyszigeten ma is megtalálható. A folyó környezetében a puhafás és keményfás ligeterdők maradványai jellemzők. Nyílt helyeken a magaskórós társulások, gyapjúsásos láprétek, nedves kaszálós és mocsárrétek fordulnak elő. Ezek az élőhelyek a folyó mentén napjainkra nagyrészt megszűntek, fás-szárú növényzetet csak keskeny sávban találunk a Bódva mentén. Az egykori fátlan társulásokat beszántották vagy legeltetik. Az egykori völgyre jellemző értékes, fajgazdag vizes élőhelyeket lecsapolták, vagy refúgiálisan maradtak meg, szántók közé ékelődve. Ilyen refugiumnak tekinthető deგრaáltsága ellenére is az edelényi folyószakasz és a holt meder környezete. A revitalizálandó holt meder közvetlen környezetében előforduló védett növényfajok a Tisza-parti margitvirág (*Leucanthemella serotina*), Bánsági sás (*Carex buekii*), valamint védett állatfaj a Csermely szitakötő (*Onychogomphus forcipatus*), továbbá védett halak a Homoki küllő (*Gobio kessleri*), és a Német bucó (*Zingel streber*). Emellett időről-időre (pl. párzás, ill. madárvonulás idején) jelentős kétéltű- és madár-fauna jelenik meg időszakosan a területen. A tervezett beavatkozás számos védett, vagy fokozottan védett faj állandó jelenlétét alapozná meg; betelepülésük a területre a kivi-telezést követő néhány éven belül nagy valószínűséggel várható.

A fejlesztés szükségességének ismertetése

A projekt-terület a halmozottan hátrányos helyzetű kisváros belterületének tözsomszedságában található, részben száraz, részben posványos holt folyómeder. A holt és az új, élő, töltéssel védett folyóág között terül el a Coburg-kastély szigete, amelyen a kastély tájképi parkja terül el.

A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága átfogó és széles körben egyeztetett koncepcióját „Kastélysziget Kulturális-Turisztikai Központ Edelény” címmel projektjavaslatként nyújtotta be 2007-ben a Nemzeti Fejlesztési Ügynökséghez, mely a munkát pozitívan értékelte és a Kormány a projektjavaslatot továbbfejlesztésre érdemesnek tartotta. A „Kastélysziget Kulturális-Turisztikai Központ Edelény” projekthez szorosan kapcsolódik a kastélyt körülölelő park rekonstrukciója, melyet két lépésben tervez megvalósítani az NG a KEOP támogatásával. A jelenlegi projektet, a Holt-Bódvaág rehabilitációját, sikeres pályázat esetén a történeti park teljes rekonstrukciója követheti.

- A kastélyra, parkjára és a Bódvára vonatkozó védettség
- Helyi természeti védelem
- Zajvédelmi szempontból fokozottan védett terület
- Táj- és kilátásvédelem szempontból fokozottan érzékeny terület
- Műemléki védelem

A fejlesztés előtti (jelenlegi) állapot ismertetése

Az edelényi L'Huillier-Coburg-kastélysziget körüli Holt-Bódvaág helyi védelem alatt áll. Az 1968-69-es mederrendezés óta az egykor élő folyóág holt mederré vált, és erősen feltöltődött, csak kis foltokban található stabil vízállásokat. Jellegtelen nádasok, gyékényesek, nem zombékoló magas sások alkotják a növényzetet. Ennek megfelelően az eredeti élővilág is visszaszorult, és helyét a mocsári növényzet vette át. A meder részűjén erősen degradálódott a növényzet, jellegtelen cserjés, gyomnövényzet alakult ki, melyben még felfedezhetőek az eredeti ligeterdei növényzet elemei.

A nyílt állóvizekre jellemző állatvilág visszaszorulóban van, az egyedszám és a fajgazdagság is lecsökkent. A madárvilág változatossága is kezd megszűnni. A meder környezeti állapota az illegális személtlerakás miatt folyamatosan romlik. A meder feltöltődése folyamatos, az iszap felhalmozódását az illegális hulladékelhagyás is gyorsítja, amely a vízminőség romlásához vezet.

A meder rehabilitációjának érdekében, a jelenlegi helyzet feltárására vizsgálatok történtek. A geodéziai, és a talajmechanikai feltárás alapján elkészült a Holt-Bódva jelenlegi állapotának

hossz-szelvénye és kereszt-szelvényei. A feltárások alapján megállapítható, hogy a holt meder fenékszíntje alatt minimum 2-3 méter vastagságban, változó összetételű, de döntően homokos, kavicsos vízvezető összlet terül el. A medret határoló területeken, a Bódva régi árterén változó minőségű erősebben-gyengébben kötött ártéri üledékek, szervesanyag-szennyezéssel fordulnak elő. A talajmechanikai feltárásokból, a talajvíz és a folyó vízállás adataiból megállapítható, hogy a holtág mindenkori vízszintjét a talajvíz szintje határozza meg, frissítővíz bejuttatása nélkül az optimális vízállás és vízminőség nem érhető el.

A projektjavaslat által elérendő célok kitűzése

A beavatkozás lehetővé teszi a rézsűkön és a parton az eredetihez hasonló ligeterdei növényzet regenerálódását és nyílt állóvizekre jellemző élővilág visszatelepítését. Ennek nagy jelentősége van a Bódva-völgyben, ahol számos a 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet értelmében védett és fokozottan védett faj kötődik a hasonló élőhelyekhez.

*A beavatkozás rövid távú célja egy természet közeli, stabil nyílt vízfelszínű vizes élőhely létrehozása. Várhatóan a beavatkozás hatására az Európai Unió közösségi szempontból kiemelt jelentőségű élőhely, a „Eutróf sekély tavak és holtmedrek hínárnövényzete” alakulna ki. A revitalizáció után az élőhely szaporodó- és élőhelye lesz a törvényi oltalom alatt álló kétélűeknek és számos madárfajnak, emellett az alábbi védett fajok megjelenése várható: Lápi acsa (*Anaciaeschna isoscheles*), Tócsaszitakötő (*Leucorrhinia pectoralis*), Laposhasú acsa (*Libellula fulva*), Réti rabló (*Lestes dryas*), Vágó csík (*Cobitis taenia*).*

További cél a kis egyedszámmal jelenlévő özönnövények eltávolítása. A kotrással egy menetben eltávolításra kerül a mederben lévő szemét is, fokozott ellenőrzés mellett.

A beavatkozás hosszú távú célja az, hogy ez, a tájképileg és természetvédelmi szempontból is kedvező állapot stabilan fennmaradjon. E fenntartás az alábbi részekre tagolódik:

- 1. a partszakasz kaszálása;*
- 2. a partszakasz fás-szárú növényzetének gondozása, különös tekintettel az özönnövények eltávolítására;*

3.a meder vonatkozásában a partszéli növényzet és hínárnövényzet káros túlszaporodásának megakadályozása;

4.a holt mederbe rendszeres frissítővíz juttatása.

A fejlesztés többféleképpen hozzájárul a horizontális célok teljesüléséhez. Az esélyegyenlőséget tekintve a projekt halmozottan hátrányos helyzetű településen fejleszt.

A fenntartható fejlődést tekintve elmondható, hogy a projekt a helyben rendelkezésre álló erőforrásokra támaszkodik, a zöldfelület kialakítása során előnyben részesíti az őshonos növényfajokat, a tájegységnek megfelelő fajkompozíciókat, továbbá a fejlesztés hozzájárul a tájképi és településképi értékek megőrzéséhez.

A közvetlen célcsoport Edelény lakossága, hiszen a Holt-Bódfa medrének rendezésével és megtisztításával a városkép előnyére változik, a rehabilitált meder állapota fenntarthatóvá válik, amellyel egyrészt csökken az egészségügyi kockázat, és a természet szennyezettsége, másrészt oktatási és kutatási célra még inkább alkalmassá válhat a partszakasz.

A területen a rehabilitáció eredményeképpen megjelenő fajok kiváló botanikai és zoológiai kutatási témát jelentenek a szakirányú oktatási és kutatási intézményeknek, de a projektgazda és a helyi iskolák is fel tudják használni a környezettudatosság fejlesztése érdekében.

A meder kotrásával és az illegálisan elhagyott hulladék elszállításával a felszíni, és a felszín alatti vizek potenciális veszélyeztetettsége is csökken, ami közvetlen pozitív hatást gyakorol a vízgyűjtőn élő célcsoportra.

Célcsoportnak tekintjük a projekt megvalósításában, kivitelezésében résztvevő vállalkozásokat és embereket is. A projekt lebonyolításával közvetlenül javul az életminőségük, a létbiztonságuk, ugyanis munkához jutnak a hátrányos helyzetű településen.

A beavatkozás nélkül várható hatások és következmények bemutatása (Ökológiai hatások, műszaki jellemzők meghatározása)

A projekt meg nem valósulása esetén a holt meder feltöltődése tovább folytatódik. A nyílt vízfelszínnek folyamatosan megszűnnek,

ezzel egy természetvédelmi szempontból kiemelten fontos élőhely szűnik meg. A feltöltődött, elmocсарasodott területen a nád és a gyékény homogén állományai alakulnak ki. Ezután kezdődik a holt meder cserjésedése, majd erdősülése. Mivel a területen kis számban jelen vannak fás-szárú özönnövények, várhatóan ezek intenzív előretörése várható, ezzel jelentősen megnövelve az esetleges későbbi revitalizáció költségeit.

A mederkorrekció után a holt meder fenntartási – munkái bozót- és cserjeirtás, rézsűrendezés, iszaptalanítás –rendre elmaradtak, így a meder fokozatosan benőtt, feliszapolódott, kommunális szeméttel terheltté vált. A víztükör felülete kisvízi időszakban a minimálisra csökkent. Az élővíz jelleg fenntartásához készült ugyan egy vízkivételi mű, de a meder benőttsége, feliszapolódása már olyan mértékűvé vált, hogy frissítő vízkivétel a Bódvából nem történt, de jelenleg sem történik. A holt mederben vízmozgás csak nagyvízi időszakban –amikor a talajvíz megemelkedik – észlelhető. Vízsztinváltozás után azonban egyre gyakrabban számolni kell rézsűcsúszásokkal.

Összefoglalva: a holt meder jelenlegi állapota sem műszakilag, sem ökológiailag nem tartható fenn, ugyanakkor részben éppen emiatt, vagyis a szukcesszió előrehaladottsága miatt az éves fenntartási költség igen magas.

Főbb műszaki paraméterek számszerűsítése, megvalósítani kívánt létesítmények

Ahhoz, hogy a mederben tiszta víztükör alakulhasson ki, feltétlenül szükséges a benőttség megszüntetése és az évek során felgyülemlett iszap eltávolítása. A meder rendezését, fenékvonalazását 3 és 4 %-es eséssel, 2-8 méter közötti fenékszélességgel, 1:3 – 1:2 változó rézsűhajlással szükséges elvégezni. A tervezett fenékesésekkel, szelvényméretekkel a mederből mennyiségszámítás alapján 12.510 m³ iszap termelhető ki. Így a mederben várható vízoszlop magasság a középvízszinthez viszonyítva 0,8-2,18 m. A mederrendezés során a bal parti 1:3 és a jobb parti 1:2 rézsű kialakítások védelmét biztosítani kell. A rézsűvédelem biztosítható erózióvédő kókusz-szövet, térrácsok alkalmazásával,

amelyek humusztartás után füvesíthetők. A meglévő vízkormányzó mű felújítását is szükségesnek tartjuk (csappantyú pótlása, elzáró tábla javítása, festése), az élővíz jelleg fenntartásához szükséges a vízmozgás és a frissítővíz biztosításához.

A projekt részletes műszaki tartalmának ismertetése:

A beruházással érintett terület: Edelény 45/1, 48, 51 hrsz-ú belterületi ingatlanok (L'Huillier-Coburg kastélypark része), a Bódva folyó 11+711 – 12+344 szelvényei között Holt-Bódvaág 898 méter szakaszon (0+000 -0+898 szelvény). A 898 m hosszú holtág mederrendezése 0+000 – 0+934 szelvények között, mederrendezés során kitermelésre és beépítésre kerülnek a következő anyagok: iszapkitermelés 13 665 m³ –en történik, rézsűvédelem SYTEC-kókuszból vagy azzal egyenértékű szövet: 6.713 m², SYTEC-Multimat erózióvédő térrács vagy azzal egyenértékű térrács 4.520 m², RENO medermatrac vagy azzal egyenértékű matrac (300x200x30) 600m², RENO medermatrac vagy azzal egyenértékű kőkitöltés 100 db, Kőfeltöltés 530 m³. A rendezett mederfalak gyepesítését és annak beállítását követően lágyszárú növények, cserjék a park sík felületein fák telepítésére kerül sor (lágyszárú növénytelepítés 8227 tő, gyepesítés 8062 m², cserjetelepítés 2768 tő, fa telepítés 50 db).

Várható eredmények, hatások bemutatása (ökológiai, gazdasági, társadalmi)

A fejlesztés eredményei:

Ökológiai: Természet közeli vizes élőhely jön létre, mely a parti sávval számos védett állat- és növényfaj élő-, szaporodó- és búvóhelye lesz.

Gazdasági: Fokozódik a kastély és környezetének – így a településnek – a látogatottsága.

Társadalmi: A rendezett környezet kapcsolódási lehetőséget biztosít a településen élőknek és a városba látogatóknak. A helyszín fontos kutatási, oktatási hellyé válik.

A fejlesztés főbb hatásai

Ökológiai: A revitalizáció során új élőhely jön létre, melybe a kisebb mozgóképességű élőlényeknél a közvetlen környezetből várható betelepülés, nagyobb mozgóképességű élőlényeknél elsősorban a Bódva-völgyből. Vonuló madarak esetében fontos megállóhely lesz. A projekt hatásaként a környezet biztonsága nő, a táji értékek védelme biztosítva lesz.

Társadalmi: A település vonzereje fokozódik, a környezettudatosság fejlődik.

A kivitelezés időtartama

A kivitelezés 16 hónap alatt történik. A műszaki lépések egymásra épülnek, azok részletekbe menő ütemezése jelenleg még nem tervezhető. A projekt műszaki átadására 2012 júniusában kerül sor, ezzel egy időben elkezdődik a vízjogi üzemeltetési engedélyeztetés.

A projekt pénzügyi zárása, a zárójelentés elkészítése 2012 IV. negyedévében történik.

(Forrás: Múemlékek Nemzeti Gondnoksága honlapja.)

A projekt az Európai Unió támogatásával,
az Európai regionális Fejlesztési Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
UMFT infóvonal: 06 40 638 638
nfu@nfu.gov.hu • www.nfu.hu

A Borsodi Tájház bővítése a Borsodi Földvár interaktív bemutatóhely és gasztropince látogatóközpont kialakításával

Edelény Város Önkormányzata 2010 novemberében támogatói szerződést kötött a NORDA Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökséggel, mely szerint a város által 2009 őszén benyújtott Turisztikai attrakciók fejlesztése című, ÉMOP-2009-2.1.1/B. jelű projekt megvalósításra kerül. A projekt összköltsége 70 992 625 Ft, a támogatott összeg ennek 85 %-a: 60 343 731 Ft. Alábbi összeállításunk a projekt főbb elemeit, céljait mutatja be.

I. A helyszín

A város jelentős látványossága a Borsodi Tájház és a magyarság egyik legrégebbi történelmi emlékhelye, a Borsodi Földvár.

A tájház, amely a Bódva-völgy tájmúzeuma, folyamatos fejlesztések során nyerte el mai formáját. Az első portán, a lebontott istálló helyére, 1999-ben felépítettek egy ugyanolyan tömegű épületrészt, melyben a Földvár 1987 és 1999 között végzett régészeti feltárása során előkerült leletek egy részét helyezték el. 2000-ben a magyar államalapítás 1000. évfordulója alkalmából a tájház előtti teret kőburkolattal látták el, a földvárra kőlépcsőt építettek, kialakítottak mellette egy parkolót, elkészítették a földsánc építésének rekonstrukcióját, 40 cm magasan megépítették a 11. századi esperesi templom alapját, az ekkor megvásárolt harmadik épületben egy gazdag textilkiállítást rendeztek be.

2008-ban a harmadik épület (Vadászy ház) homlokzatát a stukkódíszes tűzfal és a kis ablakok visszaépítésével eredeti szépségében állították helyre a „*Mi házunk*” című pályázaton nyert pénz segítségével. 2009-ben ugyancsak a harmadik porta háza süllyedő oszlopsorának a helyreállítására nyertek pénzt a „*Vendégváró tájházak*” pályázaton.

A Borsodi Tájház gyűjtőkörébe a néprajz tárgyi és szellemi anyagán kívül az ipar- és agrártörténet, a művelődéstörténet és a helyismeret tartozik. 2000 júniusától helyet ad a Borsodi Földvár átadása során előkerült leletanyag egy részének is. Fenntartója

Edelény Város Önkormányzata, működtetője a Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum.

A földvár – tájház – templom és a Bódva folyó (mely a földvár és a tájház alatt folyik) együttes jelenléte, hangulata visszarepíti a látogatót a régmúlt időkig. Az épített környezet állapota, az utcák képe, infrastruktúrája ugyanakkor az általános városi elvárásokhoz képest elmaradottabb.

A megvalósítandó projekt során a Vadászy-ház korábbi istálló-része lebontásra, majd (kívülről) ugyanabban a formában felépítésre kerül. A belső „tartalom” kialakításával olyan további elemek kerülnek bemutatásra, melyek egyrészt interaktív kiállítás formájában a Tájház szomszédságában álló Borsodi Földvár történetiségére építenek (az épületrész földszintjén), erre épülő foglalkozások és rendezvények lebonyolítását teszik lehetővé (a kialakítandó galérián és a Tájház udvarán), másrészt pedig a kialakítandó gasztropincében a térség népi gasztronómiáját, helyi termékeit és a történelmi Bükki borvidékhez tartozó edelényi szőlőhegyek borait mutatja be, önmagában és gasztro-rendezvényekhez csatoltan.

Az objektum (133 m²) két év alatt készül el, a projektgazda és projektmenedzsment az önkormányzat, az üzemeltető ezen belül a Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum.

Az interaktív kiállítás által a látogatók több szempontból, a gyakorlatban élhetik át a bemutatott kort, így könnyebben elsajátíthatják annak kultúráját. A projekt a térségben egyedülállónak mondható és mint ilyen, hiánypótló szerepet tölt majd be, mivel honfoglalás- illetve államalapítás-kori történelmi emlékhely és erre épülő interaktív kiállítás a térségben nincs.

Később, a tájház udvarán egy kerékpáros bázisközpont kialakításával a város és a térség idegenforgalmi látványosságai, természeti és kulturális értékei könnyebben megközelíthetővé válhatnak, akár környezetkímélő módon is.

II. Konceptiókhoz való igazodás, szakmai célok

A város „turisztikai háromszögének” tengelye (L’Huillier-Coburg-kastély – Császa szőlőhegy – Borsodi Tájház és Borsodi Földvár). Ezen fejlesztési célegységek, továbbá az ezekre épülő rendezvények, fesztiválok, kerékpáros-, lovas-, agro- és borturisztikai

szolgáltatások, nem utolsó sorban pedig minőségi szálláshelyek fejlesztése adják Edelény város, mint térségi központ turisztikai koncepcióját.

Az IVS-ben (Integrált Városfejlesztési Stratégia) foglaltak szerint: *„Edelény korábbi iparvárosi hagyományait ápolva egy új, szolgáltatás és kereskedelem orientált jövőképpel rendelkezik. Kiemelten építve a kastélyra és a Bódva-völgyében lakó, nemcsak edelényi, de térségben élő emberekre, egy új, turizmusorientált fejlődési irányt határozott meg magának. A városi, közösségi, közszféra és a gazdasági fejlesztéseket egységesen kezelve Edelény a megújulás városának szerepét kívánja betölteni.”*

„...a Borsodi Földváról történelmi emlékparkot lehetne csinálni a megtalált épületalapok újjáépítésével, és persze ott van a tőle nem messze található Borsodi Tájház, amely többnyelvű tájékoztató feliratokkal szintén számíthatna nemcsak a hazai, akár külföldi turistákra is..”

A gasztrópincéhez kapcsoltnak: *„A település turisztikai szempontból nemcsak történelmi, művészettörténeti hagyományaira, hanem mezőgazdaságra, ezen belül pedig a méztermelésre, szőlő- és gyümölcsstermesztésre, és a borászatra, valamint az ezekre épülő helyi termékek (méz, aszalványok, lekvár, szörp, gomba és bor stb.), továbbá népi ételek (pl. kenyérlángos stb.) egységes megjelenésére is építhetne. A Császa szőlőhegy a településtől nem messze található, ahol több gazdának is van szőlőtermesztésre alkalmas földterülete, illetve borospincéje.”*

A fejlesztés azért is indokolt, mert később erre fűzve a Borsodi Földvárnál is megkezdődhet majd az emlékhely kialakítása, mely szorosan kapcsolódik a jelen projekt elemeihez. Ez által a városban egy **páratlan néprajzi, történelmi és helytörténeti emlékeket bemutató komplexum** valósulhat meg. Az így létrejött projekttel a városnak lehetősége nyílik megfelelő színvonalú turisztikai látványosságokkal kapcsolódnia a História-völgy kínálatához, továbbá a kastély (Kastélysziget Kulturális-Turisztikai Központ Edelény című nagyprojekt) mellett regionális szinten is egyedülálló turisztikai adottságokkal fog rendelkezni a város és a térség.

A projekt két fő célkitűzése:

A turisztikai és gazdasági potenciál erősítése, a versenyképesség javítása

- helyi foglalkoztatás növelése;
- a település és térség speciális kulturális emlékeinek megismertetése;
- tartalom és szolgáltatás fejlesztése úgy, hogy kapcsolódjon a desztináció jellegzetes turisztikai programkínálatához;
- a turizmusból származó jövedelmek és a turizmus révén teremtett új munkahelyek számának növelése;
- a szezonális egyensúlyozása;
- a desztinációba érkező turisták számának és átlagos tartózkodási idejének növelése;
- a településen működő kereskedelmi szálláshelyek és vendéglátóhelyek színvonalának és szolgáltatásainak javítása, bővítése, valamint új, elsősorban magas minőségű szolgáltatásokat nyújtó szálláshelyek és vendéglátóhelyek létesítése, illetve ezek ösztönzése.

Gazdasági, környezeti, társadalmi célkitűzések

- az új objektum a meglévő idegenforgalmi kapacitások működését javítja;
- a természet teherbíró képességét a projekt során figyelembe veszik;
- nemzetközi szinten is versenyképes turisztikai termék, ezen belül a régió sajátos kulturális örökségeire építő attrakció létrehozása, elősegítve a látogatottság növelését és a szezonális mérséklését;
- a projekt nem csak a már meglévő turisztikai központok (Aggtelek, Miskolc, Eger) kínálatát kiegészítő színvonalas szolgáltatás és tartalomfejlesztést irányoz elő, hanem a térség História-völgy nagyprojekthez kapcsoltan a kiemelt attrakciók megtekintése mellett a térséget a régió idegenforgalmába becsatornázza;
- a turisztikai fejlesztési program hozzájárul a kulturális örökség megőrzéséhez és ezzel a társadalom identitástudatát erősíti.

III. Fejlesztési tervek

Az interaktív kiállítás, mint korigény

A Borsodi Földvár, mint jelentős történelmi emlék tematikájára épülő interaktív kiállítás elemei, továbbá rendezvényei a mai kor követelményeinek megfelelő módon, aktívan kapcsolják majd be a látogatókat, akik ezáltal megélhető módon teszik sajátjukévá a térség értékeit. Nem csupán a látnivaló emléke az, amit a látogatók magukkal visznek, s amiért újra visszatérhetnek, hanem egy olyan unikális, fizikálisan-mentálisan egyaránt megszólító benyomás egysége, melynek üzenetértéke sokáig nyomot hagy a látogatóban, s élményszerűvé teszi a látogatást. Az ilyen típusú kínálat egyedisége azért szükséges, mert napjaink turistája elsősorban az élményt keresi, és sokszor e mögé helyezi az adott kínálati elem valós kulturális – természeti – történelmi fontosságát, hangsúlyát. A tájház és a földvár, mint látványelem biztosítják az alapot, azaz azt a turisztikai vonzerőt és potenciált, amit a projekt keretében megvalósuló fejlesztés kíván szolgáltatásaival kiszolgálni, illetve úgy kiegészíteni, hogy az versenyképes kínálattal tudjon a piacon megjeleni.

Nemzetközi tapasztalatok és tendenciák elemzése azt mutatta, hogy a múzeumpedagógia a kultúrának éppen azt a sajátosságát szeretné a korszerű múzeumpedagógia eszközeivel egyértelművé tenni, hogy az egyszerre örökségünk része, ugyanakkor mindennapjaink meghatározója is. A gyakorlat azt mutatja, hogy ott, ahol a látogatók nem egyszerűen a kiállított tárgyak, épületek és lelakatolt vitrinek között járkálnak, hanem részesei, résztvevői lehetnek a folyamatnak, ott megnő mind számuk, mind aktivitásuk.

A megvalósítás fázisai

Jelenleg az építés közbeszerzési eljárása kezdődik meg, várhatóan 2011 tavaszán indul a beruházás.

A kiállítás pontos elemei egy kiállítási menedzsment terv összeállítása során fogalmazódnak majd meg. A történész, informatikai, turisztikai és grafikus szakértők által összeállított terv pontosan meghatározza majd a kiállítás üzenetét és az élmény-meghatározások sorát, az ezeket kiszolgáló eszközök és az informatikai háttér kialakítását.

A kiállítás kialakítása során az „érzékszervekkel megtapasztalható múlt” elve mentén olyan eszközrendszert kívánunk létrehozni, amely újszerű módon mutatja be a honfoglalás és az államalapítás korát, a kor jellemző étkezési szokásait, továbbá az épület alatt található, kialakítandó gasztropincében, ahol kisebb csoportok fogadására lesz lehetőség, a térség népi gasztronómiáját és helyi termékeit, ill. azok megjelenési és elterjedési körülményeit.

A projekt kötelező elemei az építés és kiállítás-rendezés mellett az akadálymentesítés, a nyilvánosság és a marketing.

Projektzárás 2012 nyarán várható.

Továbbfejlesztési lehetőségek

A Borsodi Földvár történetiségére és a térség helyi termékeire épülő interaktív bemutatóhely és közösségi tér a Bódva folyó partján, a földvár mellett, páratlan természeti közegben, az Aggtelek felé vezető út mentén, a város északi szélén helyezkedik el. Az egész város körüli területet a lankás dombok, szőlőhegyek, a Bódva kiszélesedő völgye jellemzi. Jelen projekt sajnos csupán forráshiány miatt nem tudta a kerékpáros bázisközpont projektelemet a mostanihoz csatolni, de a továbbfejlesztési tervek egyik fő eleme e bázisközpont kialakítása, a kastély, valamint a Császa szőlőhegy irányában a település turisztikai háromszögének kerékpárúton történő összekapcsolása, kerékpártárolók és kölcsönzők kialakításával, építve a városban működő kerékpárszerviz szolgáltatásaira is. A História-völgy helyszínei szintén bejárhatók az alacsony forgalmú utakon, avagy később a kialakítandó kerékpárutakon. E kínálati elem bővítése szintén kedvez majd a térséget sújtó alacsony tartózkodási idő problematikáján, továbbá lehetőséget nyújt az aktív és a kulturális turizmus összekapcsolására, teret adva ezzel az Aggtelek-Edelény desztinációs térség kínálati elemeinek még szorosabb összekapcsolásának és közös promóciójának lehetőségeihez.

A később, a Borsodi Földvár területére tervezett emlékhely kialakításával szintén az egyes történelmi korok megjelenítését láncra fűző egységek egészülnek ki tartalmilag, kínálati bővülés és az együttműködés szempontjaiból egyaránt.

IV. Működés és együttműködés

A nyújtott szolgáltatások bemutatása

Érkeztetéshez, vendégfogadáshoz kapcsolódó szolgáltatások

- 30 személygépkocsi befogadására alkalmas parkoló
- WC, és vizesblokk csoport
- desztinációs információs anyagok rendelkezésre állása
- programcsomagok

Oktatás, szemléletalakítás

- 20 fős kis konferencia- és előadó - foglalkoztató terem

Kultúra, hagyományőrzés, identitásfejlesztés

- szabadtéri rendezvények
- a látogatóközpont környezetében kulturális rendezvények színtereként többcélú kulturális rendezvényhelyszín biztosítása, pl. színpad, csúrszínpad
- Népi játszótérházak, népzenei rendezvények, harci bemutatók, honfoglalás-kori foglalkozások

Információs és bemutató tér

- Élményközpontú interaktív kiállító- és szórakoztatótér
- szakmai túravezetés
- helyi kézműves foglalkozások és bemutató terei, aktív illetve termékeken keresztül történő bemutatása

Gasztronómiai szolgáltatások

- gasztronómiai, helyi bemutatók és rendezvények, kóstolók

Természeti aktivitások

A látogató központból lehetőség az ANPI védett területeinek, egyéb látnivalóinak felkeresésére, az együttműködés programcsomagokban rögzített lehetőségei és feltételei szerint.

Rendezvényterv

Január

- Mesterségek bemutatója (Tájházi jeles napok – ünnepi szokások)
13. századi okleveleink utalnak arra, hogy január 1-jéhez kötődve itáliai eredetű szokásként meghonosodott e napon a királyi adományozás.
- Újévi jóslások és szokások
Rétes kóstolás, rétesütés fortélyai, hogy „hosszúra nyúljon az esztendő, sokáig éjjenek.”

Február

- Télbúcsúztató, kiszabáb égetés gyermekek részére
- Farsangi fánk (pampuska) készítése, pálinkakóstolás

Március

- Gergely-járás Magyarországon
- A Borsodi Földváron feltárt 10. századi falu lakóinak élete, gazdálkodása, lakása.
Interaktív foglalkozás a kiállító teremben.

Április

- A magyarok nyilai. Fegyverek a honfoglaló magyarság korában.
Íjászverseny.
- Áprilisi hiedelmek, népszokások. Márk napi (ápr. 25.) búzaszentelés.

Május

- Edelényi Helytörténeti Napok
- Pünkösöd – Májusfa állítás. Pünkösdi királyválasztás

Június

- Borsodi Művészeti Fesztivál
A Tájház udvarán kilencedik éve kerül megrendezésre a fesztivál egy rendezvénye jeles előadók, vagy együttesek közreműködésével.

- Múzeumok éjszakája. Keresztelő Szent János napja vagy Szent Iván-nap

Július

- Kézműves tábor gyermekek részére. A honfoglaló magyarság kézművessége.
- Kenyérlángos sütés kemencében, kóstolás

Augusztus

- Az Észak-Magyarországi Várak Egyesületének várjai. Előadás sok képpel.
- Kelt kalácsok kemencében sütve (lekváros, túrós, diós, mákos). Helyi borok kóstolója.

Szeptember

- A honfoglaló magyarság hitvilága, regéi, mondái
- Kézműves foglalkozás (nemezelés, rézdomborítás, agyagozás)
- Kulturális Örökség Napjai

Október

- A hónap jeles napjai
- Sztrapacska készítés (túrós, juhtúrós, káposztás, savanyú káposztás, karalábés)

November

- A hónap jeles napjaihoz kötődő hiedelmek
- Disznótor

December

- A Borsodi Földvár várjobbágyainak egykori falvai
- Karácsonyi kántálás. Kántáló énekek

Együttműködés helyi és térségi szervezetekkel, szolgáltatókkal

A meghirdetett és/vagy bejelentkezés alapján történő programok és programcsomagok együttműködő partnerek bevonásával zajlanak majd: a játszóházakat, foglalkozásokat, gasztronómiai és helyi ter-

mék bemutatókat, borkóstolókat, idegen nyelvű és szakmai idegenvezetést és ezek megfelelő színvonalát az e tevékenységekre specializálódott szolgáltatók biztosítják majd.

Ezek mellett együttműködési tervet dolgoztunk ki a **L’Huillier-Coburg-kastélynal**, melynek tervezett elemeinek bemutatásával zárul összeállításunk:

1. Zenei időutazás

Elemei:

1. Barokk zenei bemutató a Kastélyban
2. Hangszerek a honfoglalás korában, hangszerbemutató – Borsodi Földvár bemutatóhely
3. Népzenei koncert, majd táncház a Tájházban

Ár:

Felnőtt: 2500,- Ft

Diák, nyugdíjas: 1800,- Ft

Családi kedvezmény (2 felnőtt, 2 gyerek) 15%

Csoportos kedvezmény (10 fő felett) 20%

Gyermekcsoport esetén minden 10 fő után 1 kísérő díjtalan belépésre jogosult.

Alternatív programrészek:

- Borkóstoló és/vagy gasztronómiai bemutató a Gasztropincében
- Honfoglalás-kori hangszerek készítése és gyermek játszóház a bemutatóhely galériáján, gyermekmegőrzés

2. „Edelényi históriák” - Edelényi városnéző séta

Állomások:

Kastély – görög katolikus Templom – református templom – római katolikus templom – Tájház és Földvár – Császa Szőlőhegy

A séta során megismerhetjük a város kultúra- és egyháztörténeti értékeit.

Ár:

Felnőtt: 1200,- Ft

Diák, nyugdíjas: 800,- Ft

Családi kedvezmény (2 felnőtt, 2 gyerek) 15%

Csoportos kedvezmény (10 fő felett) 20%

Gyermekcsoport esetén minden 10 fő után 1 kísérő díjtalan részvételre jogosult.

Alternatív programrészek:

- Borkóstoló a Császtai Szőlőhegy Uradalmi Pincéjében
- Ebéd a Templomkert Vendéglőben

3. Irány a világörökség!

Két napos természeti és kultúrtörténeti értékeket bemutató program Edelényben és az Aggteleki-karszton:

1. nap:

Délután: L'Huillier-Coburg-kastély (*Edelény*) – Borsodi Földvár interaktív bemutatóhely (*Edelény*) – Tornai népi építészet, Perkupa Petőfi u. és Tájház

Vacsora és szállás a Tengerszem Hotel és Étteremben Jósvafőn.

2. nap:

Délelőtt: Jósvafői faluséta és krumplilángos kóstoló – Torna-szentandrás, templom – Baradla-barlang (1órás rövidtúra, Aggtelek, vagy 2órás középtúra a vörös tói túraszakaszon) vagy Rákóczi-barlang (*Bódvarákó*) - Ebéd a Cseppkő Hotel éttermében (*Aggtelek*)

Szervező partner: Aggteleki-karszt és Térsége Turisztikai Közhasznú Egyesület

Becsült ár: 25 000,- Ft/fő

Minimum létszám: 15 fő

Alternatív program: éjszakai túra a karszton.

4. Kis tudósoknak

Tárlatvezetés a L’Huillier-Coburg-kastélyban (*Edelény*) – Borsodi Földvár interaktív bemutatóhely megtekintése, majd honfoglalás-kori foglalkozás és vetélkedő.

Ár:

Diák, gyermek: 2000,- Ft

Családi kedvezmény (2 felnőtt, 2 gyerek) 15%

Csoportos kedvezmény (10 fő felett) 20%

Gyermekcsoport esetén minden 10 fő után 1 kísérő díjtalan részvételre jogosult.

Alternatív programrészek:

- Élőzenei bemutató és tánctanulás a Tájháznál
- Ebéd a Templomkert Vendéglőben

5. Lovas kocsival, „drótszáron”

A Borsodi Földvár interaktív bemutatóhely udvarán hosszabb távon kerékpáros bázisközpont kialakítása a cél. Ennek megvalósulását követően szervezett kerékpáros túrák keretében lesz lehetőség a két attrakció, továbbá a település és térség látnivalóinak megtekintésére.

A bemutatóhelyről – igény szerint - lovas kocsival is bejárható lesz a városnéző séta útvonala.

Szeretettel várjuk 2012-ben a megújult Tájházban!

*Összeállította: Bodó Eszter, projektmenedzser
Edelény, 2010-12-03*

Az országzászló-mozgalomról

Edelényben, a kastély bejárati hídjával szemben állt az 1933. október 8-án felavatott országzászló, melyről képeslapok és fennmaradt korabeli fényképek tanúskodnak. 1959-ben lebontották, mert útban volt a MÁVAÚT (*ma Volán*) buszmegállónak.

Az országzászló állítás, a Katonaujság 2010. évi 1-es számában megjelent írás szerint, a két világháború közötti Magyarországon létrejött mozgalom eredménye.

Valószínűleg sokan vagyunk, akik erről a mozgalomról sohasem hallottunk, hisz a második világháborút követően létrejött kommunista rendszer ezen időszak sok történelmi, társadalmi eseményét elhallgatta, vagy meghamisította. Ezért gondoltuk, hogy *Kovács Ferenc: Az országzászló-mozgalom története* című írását (Katonaujság 2010. 1. sz. 23-28. p.), a képek kivételével, teljes terjedelmében közreadjuk. Képmellékletként az edelényi és az ormospusztai (ma Ormosbánya) – ma már nem létező – országzászlókat mutatjuk be. Az Edelényhez közeli települések közül Lakon, Szakácsin és Felsőnyáradon maradt fenn az országzászló.

„Egy méltatlanul elfeledett, bár a két világháború közötti időszak legnagyobb hatású nemzeti mozgalmának rövid történetét adom közre e néhány sorban. Az országzászló-mozgalom jelen volt az emberek, falvak, városok mindennapi életében, emlékművei a települések főterén, iskola udvarokon, vasútállomásokon nap mint nap emlékeztettek a trianoni diktátum Magyarországra mért következményeire, ott gyújtottak mécseset, tettek koszorút az emlékmű talapzatára. Később az örömnapiak során itt ünnepelték meg az elszakított területek visszatérését.

Az 1920. június 4-i trianoni diktátumot követően Magyarországon az emberek gondolkodásában szorosán összefonódott a nemzeti törekvés az elszakított területek visszacsatolásával. Azokon a területeken, amelyek 1938 és 1941 között visszatértek az anyaországhoz, az emberek nemzeti zászlóikkal ünnepelték visszakapott magyarságukat. A magyar zászló színei új értelmet kaptak: a piros a hazáért hullott magyar vért, a fehér a magyar becsületet és ártatlanságot, a zöld a magyar jövőbe vetett hitet jelképezték.¹

Az irredentizmus jelképrendszerének mintát adó első motívumok Prónay Pál és Héjjas Iván szabadcsapatainak zászlóin jelentek meg. Már itt együtt találhatóak a később használt jelképek, a nemzeti színek, a kereszténység jelképei és az elszakított területek. A zászló alapszíne fehér, egyik oldala Nagy-Magyarországot ábrázolta vörös színnel, amelyből csöpög a vér, benne zöld színnel Csonka-Magyarország rajza látható, így adva a nemzeti színeket. A másik oldalon egy fekete kereszt, a kereszt végeinél az ország testéből kiszakított részek felírásával: Erdély, Felvidék, Délvidék, Nyugat-Magyarország.²

Különböző szervezetek Trianon ellenes tüntetései mindennaposak voltak az egész ország területén. Már 1920 közepén felvetődött a gondolat, hogy az elszakított területekre és az irredenta szándéokra emlékeztető szoborcsoportot állítsanak fel Budapesten. Ezt az ötletet a Védőligák Szövetsége karolta fel, amit a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium anyagi támogatásával meg is valósított. Négy szobor készült el, amelyek neves művészek műhelyeiből kerültek ki. A „Nyugat” című szobrot Sidló Ferenc, az „Észak” címűt Kisfaludi Strobl Zsigmond, a „Kelet” című szobrot Pásztor János, a „Dél” címűt pedig Szentgyörgyi István alkotta. Felszentelésükre 1921. január 16-án került sor körülbelül 70 ezer ember előtt Budapesten, a Szabadság téren. Zadvarecz István tábori püspök celebrált misét, majd Urmánczy Nándor a Területvédő Liga vezetőjeként tartott avató beszédet, aki később az Erekllys Országzászló Nagybizottságának lett az elnöke.³

Urmánczy Nándor 1925-ben tett javaslatot egy olyan zászlórúd felállítására, amelyen az állandóan félárbocra engedett magyar zászló a magyar feltámadás és a magyar egység eszméit hirdeti. Az Erekllys országzászlót, melyet Lachner Jenő műépítész tanár tervezett, hét és fél évvel az irredenta szobrok felállítása után, 1928. augusztus 20-án avatták fel szintén a budapesti Szabadság téren. Amint az irredenta szobrok felállításánál, itt is több tízezres tömeg vett részt az ünnepi eseményen. A közel 19 méter magas zászlórúd az irredenta szobrokkal együtt a legnagyobb és összehatásával a legjobban ható, a revíziós mozgalmat erősítő monumentumává vált Magyarországnak. A zászlórúd csúcsán vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó esküre emelt kezét mintázták meg. Ez egy méter magas volt, és azt jelképezte, hogy „Magyarország népe sohasem mond le az ezer éves

földről.”⁴ A talapzatban kialakított ereklyetartóban elhelyezték Csonka-Magyarország összes községének, Nagy-Magyarország törvényhatóságainak és a legnevezetesebb történelmi helyeinek (pl: Pusztaszer, Muhi, Mohács, 48-as csataterek, aradi vesztőhely, doberdói temetők, Kárpátok) földjét tartalmazó zsákocskákat, majd lezárták a következő felírással ellátott zárókövel: „TUDD MEG OH EMBER: E HELYEN NAGY-MAGYARORSZÁG VÉRREL, KÖNYNYEL ÉS VEREJTÉKKEL MEGSZENTELT FÖLDJÉN ÁLLASZ.”⁵ A homlokzaton, ami egyben szószék is volt, a magyar középcímer, az Árpádok, az Anjouk és Mátyás címere volt látható. A magyar középcímer és az Árpádok címere az ezeréves határokat és a kontinuitást, az Anjouké Nagy Lajos országát, Mátyás címere pedig az európai nagyhatalmi helyzetet jelképezte. A talapzat többi oldalára is feliratokat véstek. Egyik oldalának felirata: „JÖVŐ NAGYSÁGUNK ALAPJÁT MÚLTUNK NAGYJAI RAKTÁK LE.” Másik oldalán Urmánczy jelmondata volt olvasható: „A MI ORSZÁGUNK A KÁRPÁTOK ORSZÁGA, NAGY-MAGYARORSZÁG. 896-BAN ALAPÍTOTTA ÁRPÁD FEJEDELEM, FENNMARAD A VILÁG VÉGEZETÉIG.” A hátoldalon a Magyar Hiszekegy volt látható: „HISZEK EGY ISTENBEN, HISZEK EGY HAZÁBAN, HISZEK EGY ISTENI ÖRÖK IGAZSÁGBAN, HISZEK MAGYARORSZÁG FELTÁMADÁSÁBAN. ÁMEN.”⁶

A talapzat fölötti ősi magyar virágdíszítményből emelkedett ki maga a zászlórúd. Előtte kibontott szárnyú, bronzból készült turul, melyet Füredy Richárd szobrászművész alkotott, mögötte egy rohamisasakos, buzogányos gyermek, a jövő nemzedékét szimbolizálva, amint feltekint Nagy-Magyarország címeres zászlajára, és esküire emeli kezét.⁷ A Turul alatt két márványtábla volt. Az egyikken lord Rothermere Daily Mailben megjelent vezércikkének címe, a „HUNGARY'S PLACE IN THE SUN”⁸ volt olvasható, a másikon Mussolini kijelentését, melyet 1928. június 5-én mondott a római szenátusban – „I TRATTATI DI PACE NON SONO ETERNI!”⁹ – olvashatták. A zászlórúdon egy 8 méter hosszú nemzeti lobogó függött, amelyet Lachner Marianna, Lachner Jenő leánya tervezett. A lobogót az angyalok tartotta középcímer ékesítette, hirdetve Nagy-Magyarország integritását. A címer köré az „ÍGY VOLT-ÍGY LESZ!” feliratot hímezték.¹⁰

Az Erekyés Országzászló avatását eredetileg 1928. június 4-ére tervezték, de a felállításához szükséges összeg nem állt rendelkezésre akkorra. Egyébként az adományozók névsorából kiderül, hogy a többségük kistisztviselő és kisiparos volt, akik ezen kívül saját munkájukkal is jelentősen hozzájárultak az országzászló elkészítéséhez.

Az avató ünnepségen Urmánczy Nándor a végeláthatatlan tömeg előtt avatóbeszédében többek között a következőket mondta: „Az a nemzet, amely nem bízik a maga erejében és beletörődik abba, hogy mások irányítsák a sorsát, az nagyon megérett a pusztulásra. Az a nemzet, amelyik ilyen, annak meddő és szégyenteljes a jelene és nem lesz jövője, vagy ha lesz, meg lesz pecsételve. Azért emeltük fel itt a Szabadság-téren, az elszakított országrészek szobraival szemben az országzászlót, hogy élni akarásunknak legyen tanúbizonysága, hogy hirdesse a magyar őserőbe vetett hitet és hirdesse, hogy Magyarország ezeréves földjéről nem mozdulunk le soha; azt minden erőnk latba vetésével visszaszerezzük. A zászlón, amely felröppen, rajta van a Szent Korona minden országának címere, annak a demonstrálására, hogy a mi hazánk nem a trianoni csonka szörny, hanem nagy-Magyarország. A talapzatba helyeztük Nagy-Magyarország földjét. Itt van egy rög Kassáról, Kolozsvárról, itt van az aradi vesztőhely szent röge, Pusztaszer, Muhi, Mohács, Rákos, a brassói Cenk és a Kárpátok földje. Itt van egy kis szikla a Tátra ormáról. Emlékeztet a bibliai parittyakőre, amellyel Dávid ledöntötte a nagy Góliátot. Veliünk szemben azonban nem egy Góliát áll, hanem több. Páris külvárosainak törvénytelen szülöttei ők! De csak képzelt Góliátok és a kijózanodó nagyhatalmak lassanként rá fognak jönni arra, hogy nem életképes, hanem a nagybeteg Góliátok ők. Nem tagadjuk; hogy mi itt Európa központjában tűzfészek vagyunk: Innen kiáltok oda a világba, elsősorban Trianon létrehozóinak: változtassák meg a békeszerződést Európa nyugalma érdekében. Siessetek, mert különben lesni fogjuk a pillanatot; hogy azt mi döntjük porba. Akár így, akár úgy esküszünk mindenre, hogy addig nem lesz megnyugvás, amíg Szent István földjét vissza nem szereztük.”¹¹

Az Erekyés országzászló csak a kezdet volt, amit sok vidéki zászló felállítása követett.¹² Az első vidéki országzászló emelésére Mohácson került sor 1931-ben. Ezt követően 1936 augusztusáig már 240 országzászlót állítottak fel a csonka ország különböző települé-

sein. 1939 végéig az addig felszabadult részekkel együtt 512 emlékmű hirdette Trianon igazságtalanságát.¹³ 1941. június 7-én a magyar katonaiújság arról számolt be, hogy több mint 600 országzászló áll az akkori Magyarország különböző településein.¹⁴ A szentesi levéltár egyik dokumentuma szerint, melyet az Erekyés országzászló Nagybizottsága 1943 március havában írt, a következő olvasható: „Az országzászló mozgalom immár közel ezer Országzászlót foglal magában.”¹⁵

A vidéki országzászló-mozgalom elterjesztésében és irányításában a kiemelkedő munkát az Erekyés országzászló Nagybizottsága végezte. Hathatós munkájának jelei látszanak a korabeli sajtóban, híradókban, képeslapokon, de legfőképp a felállított emlékművek sokaságán, melyek közül sok elpusztult, vagy szovjet, illetve 1848-49-es emlékmű lett belőle, de jó néhány átvészelte az 1945 és 1989 közötti időszakot, és eredeti állapotában maradt ránk! Az elmúlt évtizedekben számos településen helyreállították az emlékműveket, de ma nincs egy olyan szervezet, mint az Erekyés országzászló nagybizottsága, amely központilag irányítaná, szabályozná illetve útmutatásokkal, iránymutatással elősegítené, hogy e lerombolt emlékművek ismét díszítsék a települések tereit, és emlékeztessék ennek az országnak a lakosságát az országot ért egyik legnagyobb csapásra, a trianoni diktátumra!”

Jegyzetek

¹ Élet és Tudomány; XLVI. évfolyam, 1991. 02. 21. 8. szám, 232. oldal. Továbbiakban: ÉT/o.

² ÉT/232. o.

³ Országzászló folyóirat éves beszámoló; V-VI. évfolyam, 1941. 75. oldal. Továbbiakban: OZ 1941/o.

⁴ História; X. évfolyam, 1988. 2-3. szám. 42. oldal. Továbbiakban: H/o.

⁵ H/41. o.

⁶ H/40. o.

⁷ OZ 1941/75. o.

⁸ „Magyarország helye a Nap alatt!” – ezzel a címmel jelent meg lord Rothermere vezércikke a Daily Mailben 1927. június 21-én.

⁹ Jelentése: A békeszerződések nem örökkévalóak!

¹⁰ ÉT/233. o.

¹¹ OZ 1941/75. o.

¹² ÉT/233. o.

¹³ OZ 1941/76. o.

¹⁴ Magyar Katonaujság; IV. évfolyam, 23. szám, 1941. 06. 07. 1. oldal.

¹⁵ Csongrád Megyei Levéltárak Szentesi Levéltára. Iratszám: 2567/42-2063/43.

*Farkas Gyula országgyűlési képviselő
felavatja az edelényi országzászlót*

Képek az edelényi országzászlóról

Az ormospusztai országzászló szentelése

Az ormospusztai országzászló

Az Edelény környéki községi erdők állapota 1871-ben

Az edelényi Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteményében található egy irat, amely az egykori Szendrői járás községi erdői egy részének állapotáról tesz jelentést a „megyei bizottmányi közgyűlésnek”. Az alábbiakban ezt az iratot közöljük teljes terjedelmében.

Az 1873-as statisztikai évkönyv szerint az alábbi települések tartoztak a Szendrői járáshoz (1909-től Edelény a járási székhely): Abod (*Királykút*), Arnót (*Zbuska*), Balajt, Boldva (*Perecsütő-Abod*), Borsod (1950-től Edelény része), Damak, Debréte, Disznós-Horvát (1950-től Izsófalva) (*Ormos*), Dövény, Dubicsány, Edelény (*Császtta*), Finke (1963-től Edelény része) (*Sáp*), Galgóc (ma Sajógalgóc) (*Hosszszűrév*), Galvács, Hangács (*Dicháza, Szénamál, Kércs*), Hegyeme, Irota, Jákfalva, Kaza, Kelecsény (Felső-), Kurityán (*Lilla*), Lád-Besenyő, Lak (*Nyilas*), Martonyi, Meszes, Múcsony, Nyárad (Felső-) (*Kazinc, Ormos, Tövises*), Nyomár (*Hatháza*), Pálfalva (ma Sajópálfalva) (*Zbuska*), Rakaca (*Szt.-István, Kerecse*), Rakaca-Szend, Rudabánya, Sajó-Kaza (*Kacola*), Senye (ma Sajósenye), Szakácsi (*Garadna, Berkes*), Szalonna, Szendrő (*Büdöskút, Csehi, Ivánka és Szt.-Miklós*), Szendrő-Lád, Szent-Jakab (ma Tornaszentjakab) (*Köbli*), Szirák (Magy.-) (ma Borsodszirák) (*Egres*), Szuha-Káló, Szuhogy (*Hajnácsó*), Telekes (Alsó-) (*Cinegés*), Telekes (Felső-), Vámos (ma Sajóvámos) (*Kókosár, Diósvölgy*), Viszló, Ziliz.

Zárójelben, dőlt, kisebb betűvel a településhez tartozó területek szerepelnek.

A szendrei járási erdésztől. Tekintetes megyei bizottmányi közgyűlés! Hivatkozva a f. évi Május hó 2-től 529/...871. sz. a. kelt becses határozatára, mely szerint a szendrei járási községi erdők miként leendő kezelése iránt szakértői vélemény előterjesztése tétessen kötelességembe: - van szerencsém tisztelettel jelenteni, hogy a Szendrei járási községi erdőket meglátogatván, azokat megvizsgáltam; s annak alapján az egyes községi erdőkre következőleg véleményezem a kezelési módokat életbe léptetni, u: m:

Abod

Abod község 213 hold erdeje 30 éves tiszta cserfából áll, a fák jól begyökerezettek s egészségesek, de az erdő 1/3-ad része a lakosság által 4 év alatt céltalanul kiritkított, minél fogva a további ritkítás betiltandó, s az erdő 40 éves turnusra osztandó; természetes fakadásra biztosan számíthatni.

Bódva

Bódva község 72 ½ hold erdejéből 15 ½ hold szántóföldnek használtatik a község által. 57 hold területen 40-50 éves, rövid, tompa, száraz tetejű veszendő fák vannak (nagyobb részben tölgy), minél fogva az erdőnek mielőbbi teljes kivágását ajánlom. Ez esetben a fakadás biztosan várható, a puszta helyek pedig makkal beültetendők. A legeltetés mindennemű marhára nézve eltilalmazandó.

Debréte

Debréte község 40 hold erdeje 50-80 éves tölgy és mocsárfából áll. 60 éves turnusra osztandó, tövéről fakadásra biztosan számíthatni, kevés helyen makkültetés is szükséges.

Dubicsány

Dubicsány község 47 hold erdeje 35 éves jól begyökerezett tölgyfákból áll. 50 éves turnusra osztandó, természetes növényelegettség várható.

Edelény

Edelény város 272 hold erdeje különböző korú csertölgy és mocsárfákból áll. Az erdő tökéletesen zárt, sűrű. 40 éves turnusra osztandó. Egyéb iránt itt ezen kezelés eddig is gyakorlatban volt, s kivágott pagonyok kellő tilalomban tartattak.

Galgóc

Galgóc község 73 hold erdeje 50-100 éves tölgyfákból áll, jól begyökerezett zárt erdő. 50 éves turnusra osztandó. Természetes fakadás biztosan várható.

Galvács

Galvács község 29 hold erdeje 10 éves cser, és kevés tölgyfa sarjadékból áll. Sem ritkításra, sem pagonyozásra nem alkalmas.

Hangács

Hangács község 32 hold erdeje nagyon ritka 35 éves tölgyfából áll, úgy hogy hatszor annyi fa kívántatnék ahhoz, hogy tökéletes zárt, sűrű erdővé váljék, minél fogva makk termés idején részletenként beültetendő, s a beültetett tér marháktól eltilalmazandó.

Jákfala

Jákfala község 87 hold erdeje 100-200 éves tölgy, s kis részben mocsárfából áll. 50 éves turnusra osztandó, s makkültetés által kell erdőt nevelni, mert természetes fakadás igen kevés várható.

Sajókaza

Sajókaza 146 hold erdejéből 20 hold 50 éves fákból, 126 hold pedig 25 éves fákból áll. Ezen utóbbi rész igen sűrű tölgyfaerdő, minél fogva 8 éves ritkításra osztandó. A ritkítás befejezése után mindkét rész 60 éves turnus szerint vágandó, azon megjegyzéssel, hogy a pagonyozás az 50 éves fákból álló 20 holdon kezdessék meg.

Kelecsény

Felső Kelecsény község 48 hold erdeje különböző korú, 5-től 20 éves tölgyfasarjadékból áll. Fejszétől tilalomba veendő, mely esetben jó sűrű erdővé növeledik, s 10 év múlva ritkítás alá vehető.

Kurittyán

Kurittyán község 100 hold erdeje két darabból áll. Az egyik 40 hold, a községtől délkeletnek Sajókaza és Felsőnyárad községekkel határos, 50-60 éves tölgyfákat tartalmaz; a másik 60 hold a községtől keletnek, Ormos pusztá és Felsőnyárad községgel határos, 30 éves tölgy, s kevés cserfát tartalmaz. Mindkét rész 50 éves turnusra osztandó. Természetes fakadás várható, ültetés nem lesz szükséges.

Ládbesenyő

Ládbesenyő község 60 hold erdeje rossz kezelés miatt különböző korú 5-30 éves cser és tölgyfákból áll. Ez idő szerint sem pagonyozásra, sem ritkításra nem alkalmas.

Martonyi

Martonyi község 128 hold erdeje 50-200 éves tölgy és mocsárfából áll, meglehetősen sűrű. 50 éves turnusra osztandó, természetes fakadás várható.

Meszés

Meszés község 40 hold erdőtalaja marhalegeltetés által teljesen láttam, s csak makkültetés által lehetne belőle erdőt alakítani.

Nyomár

Nyomár község 32 hold erdőtalaja nagyobb részben puszta, s csak legelő gyanánt használatik, csupán 4 hold területen van száraz, veszendő fa, igen ritka. Makk ültetéssel lehetne erdővé nevelni.

Rakaca

Rakaca község 231 hold erdeje 30-50 éves cser és tölgyfából áll. 40 éves turnusra osztandó. Természetes fakadásra biztosan számíthatni.

Rakacaszend

Rakacaszend község 36 hold erdeje 100-250 éves túlérétt tölgy és mocsárfából áll. 60 éves turnusra osztandó, azonban fakadásra számítani nem lehet. Csak makk ültetéssel volna erdő növelhető.

Rudabánya

Rudabánya község 372 hold erdeje különböző korú cser-tölgy és mocsárfából áll. Jó sűrű, zárt erdő. 40 éves turnusra osztandó. Természetes fakadás biztosan várható.

Szalonna

Szalonna község 144 hold erdeje különböző korú, meglehetősen zárt, jó, ép tölgy és kevés bikkfából áll. 60 éves turnusra osztandó. Természetes fakadásra számítani lehet.

Szendrő

Szendrő város 2000 hold erdeje rendetlen vágás miatt különböző korú cser-tölgy és mocsárfából áll. Rossz kezelés miatt teljesen elpusztult, azonban dacára a tetszés szerint mindenki által szabadon gyakorolt pusztításnak a gyökerek még jók, s így rendszeres kezelés mellett 40 éves turnusra osztással igen jó erdővé nevelhető.

Szendrőlád

Szendrőlád község 40 hold erdeje 50-100 éves tölgy és mocsárfából áll. 50 éves turnusra osztandó. Természetes fakadásra számítani lehet, azonban az erdő ritkasága miatt makkültetés által is javítandó.

Szentjakab

Szentjakab község 157 hold erdeje 50-150 éves tölgy és cserfából áll. Jó sűrű, zárt erdő. 50 éves turnusra osztandó. Természetes fakadásra számítani lehet.

Szuhogy

Szuhogy község 210 hold erdeje 100-250 éves, túlérétt, veszendő tölgy és mocsárfából áll. 50 éves turnusra osztandó. Természetes fakadás nem várható, csak makkültetés által lehet fiatalítani.

Alsó Telekes

Alsó Telekes község 105 hold erdeje rossz kezelés, rendetlen vágás miatt különböző korú tölgy és gyertyánfa sarjadékból áll. Sem ritkításra, sem pagonyozásra nem alkalmas.

Felső Telekes

Felső Telekes község 130 hold erdeje igen ritka, túlérétt mocsár és tölgyfából áll, tölgy, mocsár, gyertyán és mogyoró fiatal aljfákkal becserjésítve. 40 éves turnusra osztandó. A cserjés helyeken természetes fakadás biztosan várható. Kevés helyen azonban, hol aljfák nincsenek, makkültetés szükséges.

Viszló

Viszló község 51 hold erdeje túlérétt tölgy, mocsár és cserfából áll. Igen ritka. 50 éves turnusra osztandó. Természetes fakadás nem várható. Makkültetés lesz szükséges.

Zilíz

Zilíz község 72 hold erdeje különböző korú tölgy és cserfából áll. Jó zárt erdő. 50 éves turnusra osztandó. Természetes fakadás várható.

Ezen itt előadott kezelési módok szerint a pagonyok kijelölése még ez ősz folytán eszközzendő, hogy a kijelölt pagonyok vágása még e télen megkezdethessék. Annál fogva előterjesztem, hogy f. é. November 1-től az egyes községi erdőket meg fogom látogatni, s a pagonyokat kijelölendem.

Ehhez képest tisztelettel kérem Tettes bizottmányi közgyűlést, miként az erdő kezelés és vágás iránt kiadandó utasításaim pontos teljesítésére a községi elöljárókat, különösen pedig a túlérétt erdőkkel bíró Jákfala, Rakacaszend, Szuhogy F. Telekes községek elöljáróit, kik túlérétt erdejüket az erdő fenntarthatására nem tekintve csupán legeltetés és makktermesztésre akarják használni, a Tettes szolgabíró urak által szigorúan kötelezni méltóztassék.

Szendrő város erdejét illetőleg megjegyzem, hogy ezen erdő a rendetlen vágás, rossz kezelés és szabadon gyakorolt pusztítások mára oly rossz állapotban van, hogy annak helyrehozása csak a legszorgosabb felügyelet mellett lehető, mivégből e különben is igen terjedelmes erdőhöz két rendes erdei kerülő kellő fizetés melletti fel fogadása lenne szükséges, éspedig kizárólag a felügyeletem és rendelkezésem alá helyezve.

Végre tisztelettel jelentem, hogy működésem ideje alatt még semmi kihágás a községi erdőkben el nem követtetett. Kelt Abodon September 30-án/871.

Zeidler János mk. erdész

Az Edelényi Füzetek sorozat megjelent kötetei, 1987 – 2010

1. **Edelény és környéke** / Összeáll., szerk.: Szezsák Imre. 1987. 110 p.
2. „**Kiöntött a Bódva vize messzire...**” Edelény környéki népdalok / Béres János; szerk.: Szezsák Imre; ill.: Mezey István. 1988. 189 p.
3. **Edelény**: monográfia / Kis Benedek János; szerk.: Szezsák Imre. 1990. 16 p. (Reprint, 1930)
4. **Kemény úton**: versek / Demjén István; Feledy Gyula rajzaival; szerk., előszó: Szezsák Imre. 1992. 70 p.
5. **Kalász László**: pályatársak Kalász Lászlóról: bibliográfia / Szerk., összeáll.: Kéthely Anna, Lukács László. 1993. 52 p.
6. **Holdfényben**: versek / Fecske Csaba; ill.: Sóvári Oszkár; szerk., előszó: Szezsák Imre. 1992. 70 p.
7. **Edelény, a holtig hű szerető**: igaz história három énekben / Írta: Reviczky Gyula; ill.: Feszty Árpád; utószó: Laki-Lukács László. 1993. 24 p. (Reprint, 1893)
8. **Új Jeruzsálem felé** / Gyülvézi István; szerk.: Laki-Lukács László. 1993. 24 p. ill.
9. **Dr. Gyárfás Ágnes**: bibliográfia / Összeáll.: Eszenyi Miklós; szerk.: Laki-Lukács László. 1995. 40 p.
10. **A császári Lónyayak**: szemelvénygyűjtemény / Összeáll.: Laki-Lukács László. 1995. 32 p. ill.
11. **Emlékképek**: edelényiek a második világháborúról / Összeáll., szerk.: Hadobás Pál. 1995. 120 p. ill.
12. **Dr. Varga Gábor**: bibliográfia / Összeáll., előszó: Laki-Lukács László; ill.: Cs. Uhrin Tibor. 1995. 32 p.
13. **Ragályi Tamás**: Borsodnak hírneves követe / Összeáll., szerk.: Laki-Lukács László. 1995. 68 p.
14. **Fejezetek az edelényi iskolák történetéből** / Összeáll., szerk.: Hadobás Pál. 1996. 118 p.
15. **Talentumom megőriztem, gyarapítottam...**: három neves szuhogyi / Összeáll., szerk.: Laki-Lukács László. 1996. 92 p. ill.
16. **Csenkeszfai Poóts András élete és költészete** / Szerk.: Hadobás Pál. 1997. 135 p.
17. **Költő a Bódva-völgyben** / Cs. Varga István; szerk.: Laki-Lukács László; rajz: Mezey István. 1998. 140 p.
18. **1848-1849 emlékei Edelényben és környékén** / Szerk.: Hadobás Pál; gyűjtötte: Laki-Lukács László; rajzok: Korkos Jenő Zoltán. 1998. 97 p.
19. **Törődésben**: sorsok, művek, históriák / M. Takács Lajos. 1999. 134 p. ill.
20. **Borsod-Abaúj-Zemplén megye kismúzeumai** / Szerk.: Hadobás Pál. 2000. 56 p. ill.
21. **Ormosbánya**: epizódok egy bányatelep múltjából / Írta és szerk.: Hadobás Pál. 2000. 79 p. ill.

22. **Megszállni valahol:** válogatott versek / Ormos Gyula; szerk., bevezető: Fecske Csaba; ill.: Mezey István. 2000. 65 p.
23. **Edelény városkörnyék válogatott honismereti bibliográfiája** / Összeáll., szerk.: Hadobás Pál; ill.: Fazekas Péter. 2000. 80 p.
24. **A Hodossyak:** egy edelényi kovácsdinasztia történetéből / Összeáll., szerk.: Laki-Lukács László. 2001. 108 p. ill.
25. **Irodalmi kávézó:** kritikák, kisesszék, tárcák / Kaló Béla, szerk.: Hadobás Pál. 2002. 128 p.
26. **Az élet útjain:** válogatott írások / Slezsák Imre. 2002. 297 p. ill.
27. **Madarak a szuterénban:** Takács Lajos újságíró-gyakornok cikkei 1970-ből / Szerk.: dr. M. Takács Lajos. 2002. 164 p. ill.
28. **A Miklós Gyula Kertharát Kör 25 évéből** / Slezsák Imre. 2002. 184 p. ill.
29. **Kalász László (1933-1999):** bibliográfia, szemelvények / Szerk., összeáll.: Hadobás Pál; előszó: dr. Cs. Varga István. 2003. 182 p. ill.
30. **Ami marad:** írások Fecske Csabától és Fecske Csabáról / Szerk., összeáll.: Hadobás Pál. 2003. 92 p. ill.
31. **A szülőföld vonzásában:** válogatott írások / Hadobás Sándor. 2003. 121 p. ill.
32. **Emlékhelyek Edelényben** / Összeáll., szerk.: Hadobás Pál. 2004. 88 p. ill.ü
33. **Még:** cikk, tanulmány, fordítás / Dr. M. Takács Lajos. 2005. 103 p. ill.
34. **Edelény és környéke az irodalomban** / Összeáll., szerk.: Hadobás Pál. 2005. 181 p. ill.
35. **Egy borsodi udvarház története** / Szekrényessy Attila. 2006. 168 p. ill.
36. **Az Edelényi Füzetek 1987-2006** / Összeáll., szerk.: Hadobás Pál. 2006. 75 p. ill.
37. **Bódva-völgyi kortárs irodalom** / Összeáll., szerk.: Hadobás Pál. 2007. 131 p. ill.
38. **A Borsodi Földvár:** egy államalapítás kori megyeszékhelyünk / Wolf Mária. 2008. 77 p. ill.
39. **Tisztább világban:** 75 válogatott vers / Kalász László, összeáll., szerk.: Hadobás Pál. 2008. 115 p.
40. **A Bódva-völgy kapuja** / Emödi Gyula, ill.: Veres Attila, összeáll., szerk.: Hadobás Pál. 2009. 75 p.
41. **Mintha filmen látnám:** egy orvos emlékei / Borisz Sztratiev, bolgárból ford.: dr. M. Takács Lajos, szerk.: Hadobás Pál. 2010. 80 p. ill.
42. **Válogatott írások** / Hadobás Pál. 2010. 129 p. ill.
43. **Amit a XX. században láttam és megéltem** / Jalsoviczky Zoltánné Bárczay Róza. Összeáll., szerk.: Kiss Sándorné Jalsoviczky Ida és Szűcs Lajosné Jalsoviczky Lilla. 2010. 199 p. ill.
44. **Görcsoldó szél:** A „Kárpátontúli szovjet magyar” irodalom antológiája 1945-1991 / Összeáll., szerk.: M. Takács Lajos. 2010. 348 p.

A sorozatot kiadja a Művelődési Központ, Könyvtár és Szekrényessy Árpád Múzeum. (A kiadó névváltozásai: Városi Könyvtár 1986-1993; Városi Rendezvények Háza és Könyvtár 1994-2000; Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum 2001-2006.)

Tartalom

Újabb emlékhelyek Edelényben Összeállította: Hadobás Pál.....	5
Béres Gyula: A tornai uradalom és Torna vármegye rövid történeti vázlat.....	24
Béres Gyula: A tornai főesperesség története, 1273 – 1945.....	36
Kastélysziget Kulturális-Turisztikai Központ Edelény.....	54
Az edelényi L’Huillier-Coburg-kastély parkjának helyreállítása. I. ütem: a Kastélysziget körüli Holt-Bódva ág revitalizációja beruházás bemutatása	61
A Borsodi Tájház bővítése a Borsodi Földvár interaktív bemutatóhely és gasztropince látogatóközpont kialakításával Összeállította: Bodó Eszter	69
Az országzászló-mozgalomról.....	81
Az Edelény környéki községi erdők állapota 1871-ben.....	91
Az Edelényi Füzetek sorozat megjelent kötetei, 1987 – 2010.....	97

